

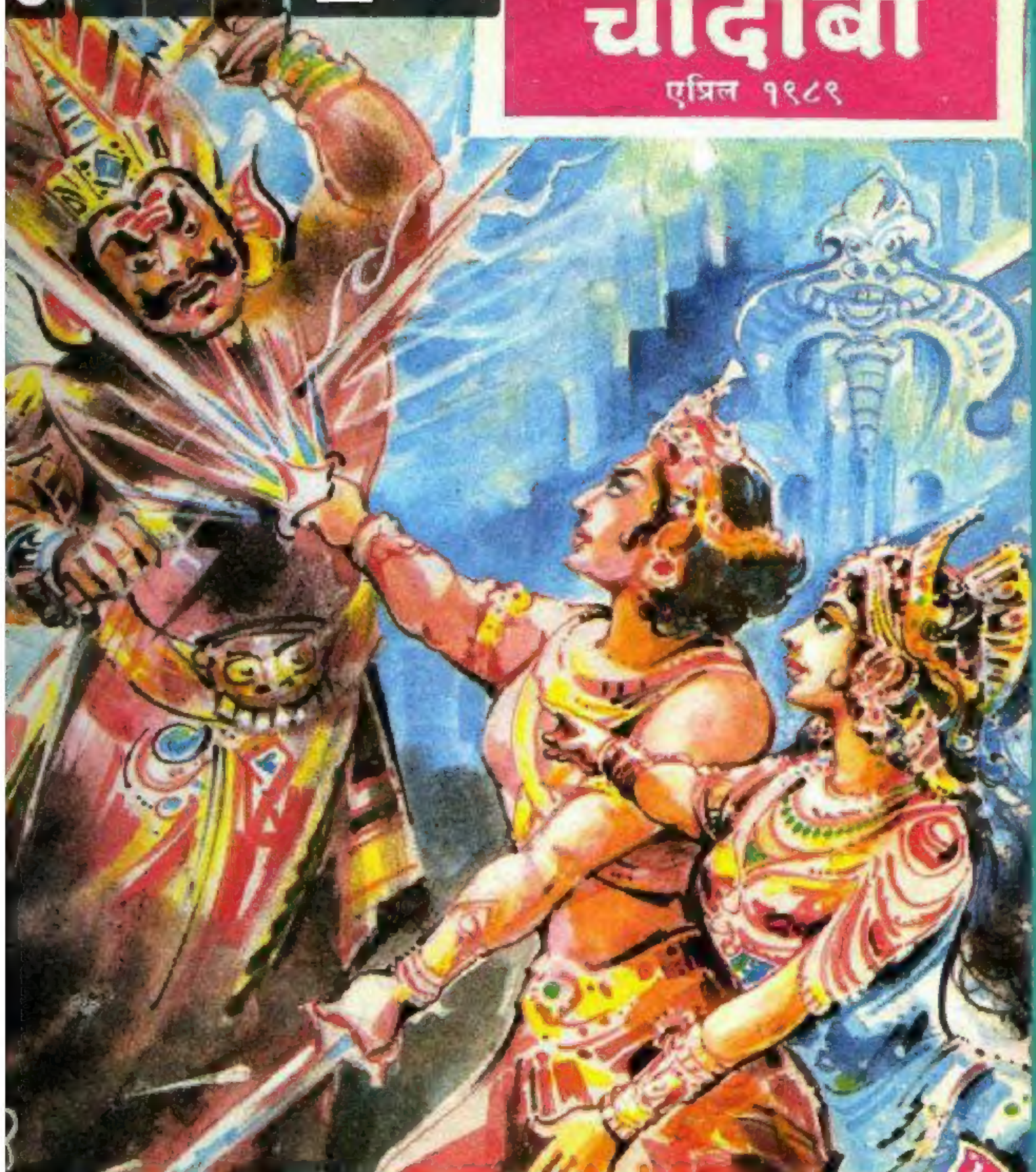

176

चांदोबा

एप्रिल १९८९

Everyday while a new India emerges, the existence and memory of the old one slowly fades.

The once-familiar sounds and sights, the beauty of Indian traditions and values, the ethnic and historical identity of its people, the once prolific art and handicrafts of rural India; a heritage is vanishing. Discover a part of that real India through the pages of The Heritage.

It's an unusual magazine. It has a vision for today and tomorrow. It features ancient cities and contemporary fiction, culture and scientific developments, instead of flimsier interviews and political gossip. And it has found a growing readership, an INRIB survey reveals. Professionals, executives and their families are reading The Heritage in depth - 40% from cover to cover, 42% more than half the magazine. More than 80% of The Heritage readers are reading an issue more than once. And over 90% are slowly building their own Heritage collection. Isn't it time you discovered why?

THE
HERITAGE

Annual Subscription : Rs. 98.00

Doston Agencies, Chandamama Buildings, Vadapalani, Madras - 600 028

वांदोबातील नवलाई

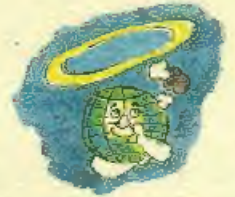

पुष्पक विमान

इटलीचे वैज्ञानिक डॉ. रोबर्टो पिनोटी यांचे असे म्हणणे आहे की आपल्या पुराणात वर्णन केलेले पुष्पक विमान हे केवळ कवि-कल्पना नव्हे, तर प्रत्यक्ष मोठे आहे. बंगलोरच्या तुळसाच आर्बोर्जिट केल्या गेलेल्या आंतरराष्ट्रीय खनिजविज्ञान संबंधित भाषण देताना त्यांनी हा विश्वावर मांडला की आपल्या प्राचीन ग्रंथांचे मोठे परिशीलन केल्यास पुष्पक विमानाच्या निमित्ती-संबंधीचे शास्त्र प्रकाशात येऊ शकते.

आकाशात तेजो-बलय

इसवी सन २००० च्या वर्षापर्यंत आपल्याला आकाशात एक तेजोबलय विद्युत् जावेच. यितल्या घटकांशीत प्रवेश करताना एकदा परिपूर्णता आणि सृष्टि यांची सृष्ट म्हणून हे बलय निर्माण केले जाणार आहे.

मंगल ग्रहावर जाणूत !

इसवी सन २००९ ते २०१० च्या दरम्यान अमेरिका मंगळ ग्रहावर जाण्यासाठी पाठवणार आहे !

अद्भुत वृद्धिपत्ता

त्रिभुविष्णूत राणित शास्त्रज्ञ प्रोफेसर डॉ. रविश्वर यांनी दनवलेल्या समस्या व हींही अकरा वर्षांचा सवीर मेहता आणि त्यांची बहीण नऊ वर्षांची कानिका यांनी अगदी सहजतेने सोडवून साखबली. त्या समस्या कायार करणाऱ्या प्रोफेसर साहेबांना स्वतःला सुद्धा त्या सोडवामला खूप वेळ लागला होता. यशा या समस्या सवीरने अचम्या २५, येकदात, तर कानिकाने दोन निमिटात सोडवल्या !

कर-वसुली

रामपुर आणि विष्णुपुर ही तशी अवघी जवळ-जवळची गावे. पण ती दोन विरति-राजा राज्यात मोडत असत. त्या राज्यांच्या सीमेवर दोन्ही राज्यांचे अधिकारी व्यापाऱ्यांकडून सीमाशुल्क वसूल करत असत. अधिकारी साप लावलेल्या गाड्या मोजून प्रत्येक गाडीमार्गे पाच रुपये वसूल करत. एकाद्या व्यापाऱ्याने बऱ्याच गाड्या आपल्या असल्या, तर त्याला दर गाड्यासाठी एका शरीचे शुल्क बांधावे लागे जाई.

शिवगुप्त नावाचा एक व्यापारी पाच गाड्यांवर भाज लाडून विष्णुपुरहून रामापुरकडे निघाला. रामापुरच्या सीमेवर राजसेवकांनी गाड्या अडवल्या.

शिवगुप्तने आपला सहायक चंद्रिक बाण्या हाती बोट घेवून घेत म्हणाला-“या सगळ्या व्यापाऱ्यांना मीसे भरून दवला म्हणून बराच वेळ लागेल. तेव्हा तु जाऊन आपली पाळी आल्याबरोबर हे करावे मीसे जमा करून टाक.”

चंद्रिक मीसे घेऊन निघून गेला आणि दहाच मिनिटात परत येऊन ते बोट घेवून शिवगुप्तला देत तो म्हणाला-“आपले काम झाले. आपल्याला कर बरायची काही चकर नाही.”

शिवगुप्तने आश्चर्याने विचारले-“अरे, आपल्या एकूण पाच गाड्या आहेत ना? मग आपल्या एकाही गाडीचा कर घेतला नाही त्यांनी?”

चंद्रिक हसून म्हणाला-“आपल्या फुटे असणाऱ्या सर्व व्यापाऱ्यांची एकेकच गाडी आहे. मी त्यांना सुचवले आणि सर्वांनी मिळून एकदम कर दिला, तर सर्वजण झुनून बसून गेले. मग आपल्या गाड्या सर्व मिळून एकूण गाड्यांची संख्या पंचवीस सांगितली. निघनायामार्गे अधिकार्यांनी वीसच गाड्यांचा कर घेतला. पाच गाड्या कुकट!”

चंद्रिकच्या दुष्टिमतेवर बंध होऊन शिवगुप्तने त्याचा पयाम दुरुपट केला!

राजाची स्वप्ने

वत्सल देशावर राजा चन्द्रसेन राज्य करत होता. त्याच्या मनात अनेक प्रकारचे अन्ध-विश्वास असत. त्यापैकीच त्याचा एक पक्का विश्वास होता की, माणसाला जी स्वप्न पडतात ती सर्व खरीच होतात. एके दिवशी रात्री राजाला एक स्वप्न पडले. स्वप्नात त्याने पाहिले की-आपण गाढ झोपलेला आहोत. त्याच वेळी क्षया-यारात कुठूनसा एक काढा नाम येऊन आपल्याला डसण्यासाठी पलंगावर चढत आहे. झटक्यात दारावर जोरात थापा मारून कोणी तरी आपल्याला उठवेल आणि आत शिरून त्या नागाला मारून टाकले!

दुसऱ्या दिवशी आपल्या सवयीप्रमाणे राजाने मन्त्री व सेनापति यांना आपल्या स्वप्नाची हकीकत सविस्तर सांगितली. त्याच वेळी तिथे पहाण्यावर उभ्या असणाऱ्या नन्द नावाच्या पहारेकऱ्यानेही ती गोष्ट ऐकली. राजाच्या स्वप्नांविषयीच्या अन्ध-विश्वासाचा आपल्याला कधी तरी फायदा करून देता येईल या विचाराने अनेक दिवस तो संवीच शोबत होता. हे स्वप्न ऐकून त्याने एक योजना तयार केली.

थोडे दिवस तसेच निघून गेले आणि एका रात्री अंतःपुरावर पहारा करताना, गाढव्याकडून आधीच खरेदी करून ठेवलेला एक काढा नाम त्याने हळूच रातगायान सोवून दिला. नंतर खूप घाबरल्याचा अभिनय करित त्याने जोरात दार खर-खटावून राजाला उठवले.

राजाने दार उघडत रागाने नजेंत विचारले-“तू आमची क्षीप का सोडलीस? जशी काय आपति येऊन कोसळली?”

“क्षमा असावी महाराज! खिडकीबाटे एका काढ्या नागाला आत शिरताना मी

विजया देवदर

पाहिले आहे; त्यामुळेच मी घाबरून जाऊन आपणाला उठवले." मन्नेने मोठ्या विनयाने उत्तर दिले.

ही खबर ऐकून राजाका मोठे आश्चर्य वाटले. त्याने शिष्यांना बोलवून शोध करवला; तर खरोखरीच एक काळा नाग जात सापडला! शिष्यांपांनी त्याला मारून टाकले. राजाने पहारेकरी मन्ने याची त्याच्या वक्षतेवद्दल तारीफ करून आपल्या गळ्यातला मूक्यवान हार काढून त्याला बक्षित दिला! सकाळ होताच मोठ्या अभिमानाने आपले स्वप्न खरे झाल्याची बाळा राजाने मन्नी व सेनापति यांना सुनवली!

ते ऐकून रहा दोघांनी ओळखले की पहारेकरी मन्नेने मोठ्या भर्तृपणे राजाला फसवले आहे. परंतु हे त्यांनी सांगूनही राजा त्यांच्यावर विश्वास ठेवणार नाही हे जाणून ते बोचे गप्प राहिले.

मंत्र्यानेही मन्नाला रागे करून समजावले—
"अरे दुष्टा, तू इनाम मिळवण्याच्या लोभाने जी चूक केलीस त्यामुळे आपल्या राजाच्या मूर्खपणात भरच पडेल. अन् महाराज असाच मूर्खपणाचा व्यवहार करून एकाचा वेळी सकाट ओढवून घेतील!"

सेनापतीने मन्नाला चांगला मार दिला होता त्यामुळे रागावून त्याने संघी निळताच सेनापतीच्या सूड उगवायचा निश्चय केला.

हा घटनेनंतर चौडशाच दिवसात राजाला आणखी एका स्वप्नात असं दिसले की आपल्याला पंगु बनवण्यासाठी कोणीतरी काही मन्त्र-तन्त्र, चेटूक करीत आहे; पण मन्त्र म्हणणारा मात्र राजाला स्पष्ट दिसला नाही. त्याच्या वेशभूषेवरून मात्र तो माणूस राज्यातला कोणी अधिकाारी असावा असे कळून येत होते.

दुसऱ्या दिवशी पृथ्वा या स्वप्नाची गोष्ट मन्नी व सेनापति यांना सांगून राजा म्हणाला—"मापल्या नैवेद्यरुप हे सिद्ध झाले ना की माझी स्वप्न खरीच होतात? तेव्हा आताच्या या स्वप्नावरून नक्कीच

सिद्ध होतंय की आपल्या दरबारातच कोणीतरी शत्रु चेटूक करून माझा निकाल लावायच्या प्रयत्नात जाळ लावून बसला आहे! पण तत्पुर्वीच आपण त्याला पकडले पाहिजे. हे काम मी तुम्हा दोघांवरून सोपवत आहे."

तिथे उभ्या असलेल्या मन्दाने याही नेळी स्वप्नाची हकीकत ऐकली. अन् जरा विचार करून त्याच्या आधारे सेनापतीवर सूड उगवायची योजना बनवली.

काही दिवस निघून गेले. आपली म्हैस हरवली असल्याचा बहाणा करून मन्दाने ती शोधव्यासाठी सुदी घेतली आणि तो सरळ एका मान्त्रिकाकडे जाऊन पोचला. त्याचे नाव होते जोगिन्दर. जोगिन्दरच्या मदतीने मन्दाने स्मशानात तीन रंगांची एक मीठी रांगोळी काढली. रांगोळीच्या मध्यावर त्याने कोवडीचे रक्त शिरवलेली एक कवटी ठेवली. एक लिंबू कापून रंगाला कुंकू माखले आणि ते कुकडे रांगोळीच्या दोन टोकांवर ठेवले. नंतर जोगिन्दरने मातीची एक मूर्ती बनवून ती कवटीच्या समोर ठेवली.

इतकी सारी तयारी झाल्यावर मन्ने राजाकडे जाऊन त्याला म्हणाला—"महाराज, मी आपली हरवलेली म्हैस शोधत होती, तेव्हा स्मशानात आपले सेनापती

महाराज एका मान्त्रिकाकडून आपल्याला मारून टाकण्यासाठी काही चेटून करवत असलेले मी आपल्या स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिले. मान्त्रिक काही मन्त्र जपत मधून मधून आपल्याच नावाचा उच्चार करीत होता; आणि त्यानरोबरच एका मातीच्या मूर्तीत फाडे घुसवत होता! मला पाहिल्याबरोबर ते दोघही तिथून पळून गेले महाराज!"

राजाचा हा गोष्टीवर एकदम विश्वास बसेना. परंतु त्याने स्वतःच स्मशानात जाऊन पाहिले तेव्हा त्याची खात्री पटली की, नवाचे म्हणणे खरेच आहे! सेनापतीवर रागावून मन्नेसेनने त्याला तावडसोब फेंद

करून अंधारकोठडोत टाकवले आणि नन्दाची प्रशंसा करून, पुन्हा एकदा आपले प्राण वाचवण्याबद्दल त्याला मोठे बक्षिस दिले!

मन्थ्याने नन्दाला बोलवून म्हटले—
“तू राजाच्या मूर्खपणाचा फायदा घेऊन सेनापतीचा मूड उगवलास हे काही चांगले नाही केलंस. अजून संपी गेली नाही. तू राजासमोर आपला गुन्हा कबूल करून सेनापतीला सोडवायला मदत कर. तुझ्या चुकीबद्दल क्षमा करून तुला शिक्षा न देण्याबद्दल राजाच्या भीमजाबोना. तो जबाबदारी माझी!”

मागेर नन्द हेमून म्हणाला—“राजा तर आता माझ्या हातचं बाहुल आहे! मी

मनात आपलं तर तुम्हालाही तुरुंगाची हवा आस्वाद लावू शकतो मन्त्री-महाराज!”

या घटनेनंतर एकदा राजाने स्वप्न पाहिले की, शत्रुराजाची हातमिळवणी करून नन्दाने आपली हत्या केली आहे! ते पाहून एकदम दचकून राजा जागा झाला आणि ताबडतोब सिपायांना बोलावून त्याने नन्दाला कैद करायची आज्ञा दिली!

पहाण्यावर असणाऱ्या नन्दाचे हे आवाज ऐकली आणि तो ताबडतोब तिथून पळून गेला! दुसऱ्या दिवशी तो मन्थ्याच्या घरी गेला आणि त्याच्या पायावर लोटांगण घालून गायबया करू लागला—“मी मुला-बाळांचा घर्ने आहे. आपला उपदेश न मानता आपल्याच हाताने पायावर कुऱ्हाड पाडून घेतली आहे! माझ्यावर दया करा, कसही करून या संकटातून वाचवा मला!”

बरेच दिवस निघून गेले पण नन्द कुठेच सापडला नाही. इकडे रोजच राजाला स्वप्नात दिसू लागले की नन्द आपला बंध करत आहे! शेवटी राजा मन्थ्याला विनवू लागला—“मन्त्री महोदय, कसही करून त्या नन्दाला एकदाचा कैद करा. माझी सर्व स्वप्ने अलिकडे खरी होत आहेत. तो नन्द नक्कीच एक दिवस माझी हत्या करील!”

दोन दिवसांनी राजाला भेटून मन्त्री म्हणाला—“महाराज, मला बातमी मिळालीय की, दोन दिवसांपूर्वी आपल्या गावात नन्द साप पावून मरून गेला. आताच त्याच्या गावातल्या एका माणसाने येऊन मला ही खबर दिली.”

नन्दाच्या मृत्यूची बातमी ऐकून राजाने आनन्दाने उडीच मारली. त्या दिवसा पासून राजाला कधीही स्वप्नात नन्द दिसला नाही.

एका आठवड्याने मन्थ्याने राजाला भेटून विचारले—“महाराज, अलिकडे आप-
णाला स्वप्नात कधी नन्द दिसतो?”

राजा मगने हसत म्हणाला—“तो तर मरून गेला ना; आता कसा दिसेल स्वप्नात?”

“महाराज, खरं सांगू? नन्द तर आताही जिवंत आहे. स्वप्नात दिसणारी वृक्ष ही केवळ आपल्याच मनाचा भ्रम असतात, हे दाखवून देण्यासाठी नन्दला मीच लपवून ठेवला आहे. नन्दच्या मृत्यूची

बातमी ऐके पर्यंत आपणाला तो रोज स्वप्नात दिसत असे, मग ही मेल्ला हे कळल्यानंतर, खरोखरी जिवंत असणारा नन्द स्वप्नात दिसायचं नन्द झालं! आता आपणच अल्लखा की स्वप्न कधी खोटी असतात ते! स्वप्न खरी होतात हे मानणे कसे मूर्खपणाचे आहे, याबाबत आता आपणच विचार करावा.” मन्त्री म्हणाला.

“पण माझी स्वप्न तर खरी झाली ना? त्याबाबत मृमचं काय म्हणणं आहे?” राजाने विचारले.

“हा सर्व नन्दाने केलेल्या फसवेगिरीचा परिणाम आहे.” असे म्हणून मन्थ्याने नन्दाला बोलवून घेतले.

नन्दाने प्रवेश करून राजाच्या पायावर लोटांगण घेत सारी हकीकत सविस्तर सांगितली; आणि आपल्या या गुन्हाबद्दल राजाची क्षमा मागितली.

यानंतर राजा नन्दसेनने प्रथम सेना-पतीला मुनत केले आणि त्या बिचघापासून स्वप्नांचेर विश्वास ठेवणे सोडून दिले.

मृत्युपत्राचे रहस्य

धर्मनन्द नावाचा एक जमीनदार आपल्या नावा प्रमाणेच धर्मशील होता. दान-पुण्य करण्यात त्याला आनन्द नाटे. त्याने अनेक ब्रत-व्रतके आणि तीर्थयात्रा वगैरेही केल्या, परंतु त्याला अल्पच लाभ मानू शाला नाही. अशातच त्याची पत्नी अज्ञानक आजारी पडून, अल्पकाळातच तिचे बेहानमान झाले. तिच्या मृत्युच्या दुःखाने झुकून झुकून धर्मनन्दही एक महिन्याच्या आतच मरण पावला.

धर्मनन्दाचे पुष्कळ नोकर-चाकर होते. पण त्यातले दोन अत्यंत विश्वासपात्र असे होते. त्यातला एक रामसहाय हा घरातली सर्व कामे, जबाबदाऱ्या सहाय्यत असे आणि दुसरा सोमनाथ हा सर्व बाहेरची कामे पहात असे. धर्मनन्दाच्या मृत्युमुळे ते दोघेही वेचाल पडले होते. अशातच एके दिवशी शेजारच्या गावचा न्यायाधीश

ज धर्मनन्दाचा मित्र पुंडरीक तेथे आला आणि म्हणाला-“तुमच्या घालकामे मरण्यापूर्वी माझ्याशी सशला-मसलत करून एक मृत्युपत्र तयार केले आहे. त्यातल्या अटीप्रमाणे त्याचे घर एका अनाथालयाच्या ताब्यात द्यावे आहे. अन् त्याबरोबरच तुम्हा दोघांना प्रत्येकी दहा-दहा हजार रुपये वेश्याबद्दल लिहिले आहे. ते घ्यालान् मी आलो आहे.”

त्याच रात्री सोमनाथ पुंडरीकाच्या गावी जाऊन त्याला म्हणाला-“महाराज, आपण आज जे सांगितलेत, त्यावर माझा काही विश्वास नाही बसत. धर्मनन्दाजीनी तसा अगदी मनापासून खूप दान-धर्म केला हे खरेच; पण तरीही त्यांच्याजवळ खूपच संपत्ति होती. रबांच्या मृत्युसमयी त्यांच्याजवळ केवळ बीस हजारच उरले यावर काही विश्वास नाही बसत बुवा!”

रावेन्द्र कोल्हटकर

यावर काही उत्तर घायला पुंडरीक का-हूँ करू लागला. हे पाहून धाडसाने सोमनाथने त्याच्या हातावर एका हजार रुपये ठेवले आणि म्हणाला-“आपण स्वतःच्या हातांनी मला दहा हजार रुपये दिलेत; म्हणून कृतज्ञतेने मी हे एक हजार तुम्हाला देत आहे. कृपा करून काहीही न लपवता मृत्युपत्राबद्दल सर्व काही खरे खरे सांगून टाका ना!”

पुंडरीक हसून म्हणाला-“सोमनाथ, तू खरोखरीच मोठा बुद्धिमान विसवोस. तू बरोबर ओळखलेस की मृत्युपत्राबाबत मी काही लपवू पहात आहे. खरी मोष्ट अशी की धर्मनन्दने संपत्तीच्या रूपात आपणही एक लाख रुपये मागे ठेवले आहेत. पण त्यानेच तुम्हा दोघांना अगोदर दहा-दहा हजार देऊन सुपच्यासाठी एक परीसा ठेवली आहे. धर्मनन्दने असे सांगितले की तुम्ही हे पैसे कसे खर्च करता यावर मी मीट ठरवू देणार. त्याच्या आरम्भाला सध्या मिळेल अशा पद्धतीने जो खर्च करील. त्यालाच उरलेले एक लाख रुपयेही द्यावे. हे खर्च मृत्युपत्रातही व्यवस्थित लिहून ठेवलेले आहे. कशा प्रकारच्या कार्यामुळे धर्मनन्दाच्या आरम्भाला संतोष मिळू शकेल हे मीच एकदा नव्हे तर इथले अनेक लोक सांगल्या प्रकारे जाणतात.”

पुंडरीकाच्या उघडत वा गोष्टी ऐकून सोमनाथ फारच खूश झाला. बरी मेळण त्याने लगेच काही शिल्पकारांना बोलवून घेतले, आणि धर्मनन्दाचा एक पुतळा बनवून घेऊन त्याने त्याची स्थापना गावातल्या एका प्रमुख चौकात करवली.

नंतर उरलेली रक्कम लावून सोमनाथने धर्मनन्दाची धर्मशावना, त्याचा दान-धर्म वगैरेबाबत कथा-कीर्तने, गीते, साठके वगैरे रचवून वेळाने जगतत त्याचा प्रसार केला.

रामसहायला विचारल्याला धर्मनन्दाच्या मृत्युपत्राबद्दल काहीच माहीत नव्हते. त्याच्याजवळ मी काही पुंजी नमली, तिच्या मदतीने तो गरिबांना अन्नदान करू लागला.

चंद्रोबा

कोणी त्यांच्या दानशीलतेबद्दल काही बोलू लागला तर तो त्याला थांबवून म्हणे—
“अरे, हा पैसा माझा खोडाच वाढे! तो तर सगळा मालकांनी-धर्मनंदांनी दिला. तेव्हा स्तुति करायची ती त्यांची करा, माझी नको.”

कितीक दिवस गेले आणि एके दिवशी पुन्हा पंडरीक धर्मनंदाच्या गावी आला. त्याने सर्व ग्रामस्थांना एकत्र करून त्याच्या-समोर ते मृत्युपत्र दाखले; आणि नंतर त्यांना विचारले—“आता आपणच सांगा-धर्मनंदने ठेवलेले साल रुपये सोमनाथच्या हाती सोपवावे की रामसहायच्या?”

सर्व गाववाले यावर म्हणाले—“धर्मनंद आयुष्यभर तेहसोच विकलांग आणि गरीब लोकांना भनापावून मदत करीत राहिले. आपलं नाव व्हावं अशी रत्तीभरही वाचना त्यांच्या मनात नव्हती. वासाठी त्यांच्याच प्रमाणे गरीब व असहाय लोकांना दान करणाऱ्या रामसहायलाच हे उरलेले एक लाखही विले जावेत.”

रामसहायच्या हाती ते एक लाख रुपये सोपवत पंडरीक सोमनाथला म्हणाला—
“सोमनाथ, मृत्युपत्राचं रहस्य जाणून घेण्यासाठी तु जेव्हा मला येवच्यो मला, एका न्यायाधीशाला, एक हुजूर रुपये लाज दिलीस. ते तुझे हे पैसे परत ये. तुमचा दोषांचा स्वभाव मला पारखायचा होता म्हणून मी ते पैसे तेव्हा ठेवून घेतले होते.”

यावर लज्जित होऊन सोमनाथने मान साखी घातली. इतक्यात रामसहाय आपल्या रकमेतले दहा हजार त्याच्या हाती देत म्हणाला—“सोमनाथ, आपल्या मालकांकडून मिळालेले सारे धन तु स्वतःला योग्य वाटले त्याप्रमाणे चांगल्यासाठीच खर्च केलेस; म्हणून ही रक्कम आता तू आपल्याजवळ ठेव.”

यातनंतर बाकी रकमेतून रामसहायने धर्मनंदाच्या नावाने एक धर्मशाळा बांधली आणि तेथे गरीबांना मदत करत करत आपले उर्वरित जीवन संतोषाने व्यतीत केले.

[३]

दुसऱ्या दिवशी आपल्या सुषोर येऊन उभे राहिले त्या धीरसिंहला सुलोचना म्हणाली—“दर असानास्येच्या मध्यरात्री पक्षिण दिसेकडून अत्यंत करुण आवाजातले शब्द ऐकू येतात—‘अरेरे, मी काहीच जपयुक्त काम करू शकलो नाही. ही अमावास्याही उलटून गेली!’—हा आवाज कुणाचा असावा? ती व्यति असे का बोलते? याचे उत्तर शोधून काढून सांग. हाच माझा विस्तार प्रश्न.”

या प्रश्नाचे उत्तर देण्यासाठी सुलोचने-कडून तीन महिन्यांची मुदत मागून घेऊन धीरसिंहने दक्षिणेकडे कूच केले. तीन दिवस आणि तीन रात्रीचा प्रवास केल्यावर तो एका वाड वशा भवानक जंगलापाशी

पोचला. वाडपाळा तिथे तोडून देऊन धीरसिंह पायीच जंगलात घुसला. ते निश्चिंत जंगल ओलांडून जायला त्याला तीन दिवस लागले. पुढे पाच कोस अंतरावर त्याला एक सुंदर नगर दिसले. ते पाहताच बानन्दाने आणि उत्साहाने पुढे जाऊन तो त्या नगरात प्रवेश करणार, दोष विचित्र पोशाख पारण करणाऱ्या दोम द्वारपाळांनी त्याला अडवून कैद केले!

“अरे! मी काहीच अपराध केलेला नसताना तुम्ही मला कशासाठी कैद करत आहात?” धीरसिंहाने विचारले. त्याच्या बोलण्याकडे मुळीच लक्ष न देता द्वारपाळांनी त्याला कैद करून आपल्या राजापुढे हुजर केले.

“बांभोला”

"तू कोण आहेस? कोणाचा देवातून आला आहेस इथे? आमच्या या शहरात तू का आला आहेस?" राजाने त्याला विचारले.

"मी नेपाळ देशचा राजपुत्र आहे. पार्श्व नाव धीरसिंह. मला एका विशेष महत्वाच्या कामासाठी मापले हे शहर ओलांडून जायचे आहे. मी निर्दोषी आहे. तरीही आपल्या या सिपायांनी मला काय करून द्यावे आणले आहे." धीरसिंहाने जरा आवेशानेच उत्तर दिले.

राजाच्या भागे उभा असलेला मंत्री यावर बोलू लागला— "धीरसिंह, हो कोणी माघूस आमच्या या शहरात धिरेल त्याला जायची राजकुमारी सीमन्तिनी देवी तीन

प्रश्न विचारते. त्या प्रश्नांचे बरोबर उत्तर न देणारास मृत्युदण्ड मिळतो. हा आपल्या शहराचा विधान आहे."

"हा तर आपाच आहे, अत्याचार आहे! जिच्या भाळ्याभाबड्या परदेशी लोकांचा बंध करणे हा जपना अपराध आहे तुमचा! अन्याय आणि अत्याचार थांबवणे हे तर राजकर्तव्य आहे, परंतु इथे तर उलटाच प्रकार दिसत आहे! आपणासारख्या शासकांना हे शोभत नाही." धीरसिंहाने राजाचा धिक्कार करत म्हटले.

"होब! तुम्ही म्हणजे खरेच आहे, पण मी ही हा प्रकार थांबवू शकत नाही. या नावतीत मी असहाय्य आहे. एका यक्षाच्या सापामुळे माझ्या मुलीला ही दुस्स्थिती प्राप्त झाली आहे; आणि त्यामुळेच मी ही निन्दाचा विषय झालो आहे. चन्न, तू स्वतःच पहा." जसे म्हणून राजा धीरसिंहाला बरोबर घेऊन राजकन्येच्या महालाकडे निघाला.

त्यांचा पहाराच डोळे बंदारत राजकन्या म्हणाली— "ओहो! माझ्या प्रश्नांचे उत्तर देणारा धीर धीर आला आहे काय?"

"हो, हो! विचार तुम्ही प्रश्न." धीरसिंह म्हणाला.

"सर्व प्रकारच्या फळांत उत्तम व भयूर फळ कोणते?" सीमन्तिनीने विचारले.

"संतान-फल!" धीरसिंह उत्तरला.

"अशी कोणती गोष्ट की जिची कोणी अपेक्षा तर करत नाही, पण सर्वांना ती प्रोगामी मान लागते?" सीमन्तिनीने दुसरा प्रश्न विचारला.

जरा वेळ गप्प राहून धीरसिंह म्हणाला— "ती गोष्ट म्हणजे मृत्यु!"

"वा, वा! फार छान! आता यासाठी तिसरा प्रश्न ऐक—जर ती गोष्ट यशेल तर समज की, आपल्याजवळ सर्व काही आहे, ती गोष्ट यशेल, तर इतर सर्व काही असूनही काहीच नाही असे आहे. ती गोष्ट कोणती?" सीमन्तिनीने विचारले.

"ती गोष्ट—बुद्धिचे बळ!" धीरसिंहाने पटकन उत्तर दिले.

दुसऱ्याच क्षणी सीमन्तिनी जोरजोरात हसली आणि मूर्च्छित होऊन जाऊन चाली पडली. त्याच क्षणी तिच्या गारी-रातून काळ्या तामासारखी एक आकृति बाहेर पडली. धीरसिंहाने त्याला चट्ट पकडले आणि एका कलडात बंद करून जमिनीत गाडून टाकले.

बोड्याच वेळात हळूहळू डोळे उघडून सीमन्तिनीने विचारले— "हे सर्व काय झाले आहे?" नंतर चौहोकडे नजर फिरवून पाहिले आणि उठून हळूहळू चालत ती राजाजवळ जाऊन उभी राहिली.

बांदोबा

राजाच्या बोलण्यातून आनंदासु बाहू लागले. धीरसिंहाना हात आपल्या हातात घेऊन दाबत ती कुतजतेने म्हणाला— "तू माझ्या मुलीला शापमुक्त करून माझी होणारी निन्दा टाळली आहेस. मी या जन्मात तरी तुसे कृष्ण फेडू शकणार नाही."

"ही तर सर्व देवाची करणी आहे! पण मी एका खास गोष्टीचा पत्ता लावण्यासाठी निघालो आहे." असे म्हणत धीरसिंहाने आपल्या कामाची माहिती राजाला दिली.

"हा आवाज जाम्हात्या हो एक येतो. परंतु तो कोटून येतो हे आम्हाला ही ठाळूक नाही. तू तर अशामान्य असा धीर धीर

आहेत, तुला कोवतीही गोष्ट अजय्य नाही. तुला आपल्या कामात नक्कीच यश मिळेल. आशिर्वाद आहे मासा!" असे म्हणून राजाने मोठ्या प्रेमाने त्याला निरोप दिला.

आता धीरसिंहाने पुन्हा दक्षिण दिशेकडे आपली यात्रा सुरू केली. तीन दिवसांनी तो एका वाळवंटाजवळ पोचला. त्यावेळी सध्याचीच वेळ होती. अमावास्याची काळोशी रात्र होती. आकाशात तारे तारे चमचमत होते. आणि अचानक भयानक वादळ सुरू झाले! त्या वादळी वाऱ्याच्या एका तरावराने धीरसिंह जमिनी उडाला आणि दक्षिणेकडे असलेल्या एका झाडाखाली

जाऊन पडला! त्याने उठून चारी बाजूंना नजर फिरवून पाहिले. इतक्यात त्याला मंद असा घोड्यांच्या टापांचा आवाज ऐकू आला. जवळच एक डोंगर दिसला आणि धीरसिंह त्या डोंगरावर चढला. त्याच्या दुसऱ्या बाजूच्या पायथ्याशी त्याला एक विशाल मैदान दिसले. इतक्यात दण, दण अशी बारा वेळा घण्टा वाजली आणि विचित्र अवगंधात सैनिकांसारखा पोशाक केलेली काही मागते मैदानाकडे येऊ लागली. त्या सर्वांनी बळगवान जाभूषण धारण केलेली होती आणि त्यांच्या अंगातून सुगंध येत होता. ते सर्वजण येऊन एका मोठ्या रत्नलवित्त मालीच्यावर बसले.

त्या सर्वांपासून थोड्या अंतरावर एक पुवळीसा, लवतरे नेसलेला, केस पिंजारलेला, भिकान्यासारखा दिसणारा म्हातारा जमिनीवर बसला आणि बोहोव्हे वृष्टि करतून एकदम ओरडला—“अरेरे! मी काहीच उपयुक्त काम करू शकलो नाही. ही अमावास्याही उकटून गेली!”

थोड्याच वेळात तेथे बसलेल्या लोकांसमोर सोन्याच्या थाल्यांतून वादळी पंचपक्वान्नांचे भोजन ठेवले गेले. जास्त असलेल्या एका थालीकडे बोट करत त्यांच्यातला एक धीरसिंहाला म्हणाला—

“तू दूर उभा राहून पहात काय राहिला बाहेर. ये, तू ही आयक्याबरोबर भोजन कर.”

धीरसिंह जाऊन त्या थालीसमोर बसला. भिकान्यासारख्या त्या म्हातार्याला सोडून बाकी सर्वांसमोर जेवणाच्या थाल्या होत्या; पण त्या म्हातार्यासमोर मात्र मातीच्या खावरात दाट-गोटे भरून ठेवलेले होते! सर्वजण प्रजेने जेवणाची बोट्ट होते आणि म्हातारा मात्र दीनवाणेपणाने त्यांच्याकडे पहात बसला होता!

ते पाहून धीरसिंहने त्या लोकांना विचारले—“या म्हातार्याने भिकार्याने असा काय अपराध केला आहे, कि त्याला असे उपाशी ठेवले जात आहे?”

“सगळे त्यालाच विचारा की!” सर्वांनी एका सुरात उत्तर दिले.

धीरसिंहाने आपल्या थालीतील पदार्थांचे दोन भाग केले आणि एक भाग त्या म्हातार्याला देऊन त्याला जेवायला सांगितले. पण काय आश्चर्य! दुसऱ्याच क्षणी त्या सर्व पदार्थांचेही दगडगोट्यातच रूपान्तर झाले!

“हा काय कमत्कार आहे?” धीरसिंहाने विचारले.

“हे सर्व माझ्याच करणीचे फळ आहे, माळा!” म्हातार्याने मोठ्या लीनतेने उत्तर दिले.

“का बरं असं होतं? जाण काय पाप केले आहे?” धीरसिंहाने कुतूहलाने विचारले.

'ही एक मोठी रामकहानी आहे. द्यून एसी वेळ असलेल्या ख्रिश्चा नगरातला धनगुप्त नावाचा करोडपति व्यापारी आहे मी! करोडो रुपये कमावले मी, पण कधी कुणाकडे मुठमर धान्यही दान नाही दिले. उलट मी दान देणाऱ्या माणसांची छिपल करीत असे. इतकंच नव्हे तर मी असा पापी, जो रबांना दान देण्यापासून परावृत्त करायचा प्रयत्न करीत असे! याशिवाय माझ्याकडे काम करणाऱ्या लोकांना मी नीट पगार देत नसे; खूप त्रास देत असे मी रयांना! पंचवीस वर्षांपूर्वी दूर देशांशी व्यापार करावा म्हणून एकदा मी रेशमी वस्त्रे, हिरे-नवाहीर वगैरे छंटांवर साडून, अनेक

नोकर बरोबर घेऊन निघालो. एका वाळवंटात दरोडेखोरांनी आसच्यावर हल्ला केला आणि आमचा सर्व माल लुटला आणि बाग्या सर्वांना डार करून इथे बाडून टाकले! आता माझ्यासमोर बसून मजबे येवत असलेले सर्वजण माझे रया-वेळचे नोकरच आहेत! या सर्वांनी आपापल्या तुटपुंज्या कमाईतून ही यथा-दक्षिण दानघर्से करून धार्मिक जीवन व्यतीत केले होते; त्यांचा परिणाम म्हणूनच ते सर्वजण आता स्वर्गसुख भोगत आहेत आणि मी करंटा धर्मबाह्य, निरुपयोगी जीवत जगल्यामुळे आपल्या नोकरांसमोरच अशा नरकपातना भोगत आहे!" आपले अश्रु पुसत धनगुप्ताने आपली कहाणी संपवली.

"अरेरे! आता या वाईट परिस्थितीतून बाहेर निघायचा काही उपाय असेल तर लागो," सहानुभूति प्रकट करीत घोरसिंह म्हणाला.

"मी आपल्या आवुष्पात जे काही घनाखंत केले, त्याचा अविकाश भाग' धामण्या परामागे पूर्वे दिशेला; दरबान्या-पासून दहा गज अंतरावर खड्डा करून ठेवला आहे. जे रहस्य माहीत नसल्यामुळे माझे तीनही मुलगे दारिद्र्यात राहून असंख्य वास्तना भोगत आहेत! मी जे धन

गाहून डेवळ आहे, त्याचे चार भाग करावे
मीन हिस्से जंतता कन्याश कार्यात खर्च
करून बाकी चार हिस्सा माझ्या बुलांनी
आपसात वारसा वाटून द्यावा; म्हणजे
सवा उत्तम नति प्राप्त होईल आणि या
नरककूपातून माझी मुटूचा होईल." धन-
मुत्तम उपाय सांगितला

घातंकर तेव्हा निघून गेला. धीरसिंह विविधा
नगरीत पोचला. जनकपुत्रा बुलांना
भेटून त्यांचे वडलला सर्व वस्तुतः कचन
केला त्यांचा प्रथम धीरसिंहावर विश्वास
वसेना, पण त्याने सांगितल्याप्रमाणे
वराच्या पिछाडीचा आचून पाहिले तेव्हा
त्यांच्या बडवांनी यादून डेवळेतून वन
त्यांना सापडले व ते वन्यात आनंदित
जाले. बडवांच्या इच्छेप्रमाणे त्यांनी त्या
धन्याचे चार हिस्से केले, त्यातून तीन
हिस्से दान-धर्मात खर्च करून बाकीचा हिस्सा
आपाकपात वाटून देतला. आता त्यांचे
परिचय फिटले आणि तेही आप्त संपन्न
मायलासारखेच आपले जीवन वाढवू लागले

पुढच्या वर्षाबस्येला धीरसिंह परत या
वाळवंटातूनच्या बोंगराशी पोचला. त्या
रात्री भोजनासाठी जे लोक जमून होते
त्यांना याहून धीरसिंहाला फार आनंद
वाटला

जंतमुत्तमे उठल्यात पायी आलेून
धीरसिंहाजवळ आपली कुतजता क्वचन
केली

हं सर्वे आम्हावर धीरसिंह तेव्हा परत
कीर्तनाचीला आला. जनमुत्तमी सर्वे
हकीकत त्याने सुलोचनेला सांगितली.
बांढ्या उरमुक्तेने ती बांढी ऐकून
सुलोचना त्याला, म्हणाली—“तू जे सांगत
आहेस ते सर्व खरेच आहे; कारण या
आमावाच्या काही तो कक्क स्वर ऐकू
आला नाही. तुझे साहस, पराक्रम आणि
परोपकारी दृष्टि सरोजरीच प्रशंसनीय
आहे. उद्या मला वेऊर भेट. मी तुला
बीबा प्रणमन.” असे म्हणून तिने
धीरसिंहाला जावरपुर्वक निरोन दिला.

(क्रमशः)

स्वार्थ की परमार्थ

दृढगिरिची विकारादित्य आवाकडे परत
आला. फांदीवर लटकणारे व्रत उतरवून
बांधावर टाकून नेहमीप्रमाणे भोज वारण
करून तो स्मशानाकडे बाहू लावला. यावर
प्रगत निवास करणारा वेताळ बोललावला:
“राजा, तुम्ही ही स्थिती पाहून माझ्या
मनात एक थका येत आहे. हा नव्वराची
सापली पूर्ण शक्ति-युक्ति उपयोगात आणून
तू या अयानक बांढी ज कष्ट करत आहेस,
ते सर्व तुझ्या स्मार्तासाठी की परोपकारा
साठी? आम्हाला समाजात सर्वसाधारण
बर्जन जन बाधल्या शक्तीचा आणि बुद्धीचा
उपयोग आपल्या स्वार्थासाठीच करतास
तुझ्यासारखा परोपकार करण्यासाठी हे
कोणी करत नाही. जूप दिवसपूर्वी सुदर्शन
नाथच्या मुक्ताने आपली शारी शक्ति आणि
बुद्धीचा उपयोग आपल्या उपकारकर्त्यासाठी
हितकर्त्यासाठी न करता स्वतःसाठीच केला

वेताळाच्या गोष्टी

हीता. मी त्याची गोष्ट तुला सांगतो, ऐक. तुम्हा बरोडा धमपरिहारही होईल.

वेताळ कऱ्हाणी सांगू लागला—

प्राचीन काळी कान्यकुब्ज नगरात रत्नगुप्त नावाचा एक प्रमुख व्यापारी रहात असे. अनंदा प्रकारने व्यापार करून त्याने करोडो रुपयांची संपत्ति मिळवली. म्हातारपण आल्यावरही आराम करण्याऐवजी आपली संपत्ति जोडण्यासाठी त्याने समुद्री-व्यापार सुरू केला.

रत्नगुप्त सुशेरी इथे घेऊन पुर्वेकडील बेटांवर पोचला. तेथे आपला माक जास्त किमतीला विकून स्थाने जपार वन संपादन केले. तेथे मिळवल्याच्या खेळी रत्नगुप्त

विश्रान्तीचा विचारच करीत नसे. नव्यानेच केलेल्या या समुद्री-व्यापारात त्याला अपेक्षाबाहेर धनलाभ लागला. त्यामुळे दुप्पट उत्साहाने त्याने याच व्यापारात लक्ष घालायला सुरुवात केली.

एकदा रत्नगुप्त असाच बऱ्याचवेर सुशेरी बाल लावून समुद्रवात्रेला निघाला. जगाच दिवसाच्या प्रवासा नंतर तो पूर्वकडील बेटांच्या एका राजधानीच्या बऱ्या पोचला, आणि स्थान तेथील एका धर्मशाळेच मुक्काम ठोकला.

दुसऱ्या दिवशी रत्नगुप्ताने आपला माक विकामला सुरुवात केली आणि संध्याकाळपर्यंत अर्धा-अधिक माक चांगल्या किमतीत विकूनही टाकला. त्या दिवशी रात्री जेवणा-नंतर विक्रीचे कागद घेऊन तो धर्मशाळेबाहेर ओटपावर हिशोब ठारण्यासाठी जाऊन बसला. मध्यरात्र झळटली तरी त्याचा हिशोब बरोबर लागला.

त्याच जोड्याच्या दुसऱ्या टोकाला एक तरुण शोप येत नसल्याने कूस बदलत शोपण्याचा प्रयत्न करत आंक्वापडन होला. रत्नगुप्तची ह्याचवेळ पाहून त्याला आश्चर्य व कुतूहल वाटले. खवटी तो तरुण उठून रत्नगुप्तजवळ येऊन म्हणाला—“महाराज, माझं नाव सुवर्शन. इतक्या मध्यरात्री आपण या हिशोबांमुळे चिंतामग्न दिसत आहात.”

तोके उचलून सुदर्शनकडे पहात रत्नगुप्त म्हणाला—“होय बंटा, मी एक व्यापारी आहे आणि दिवसभरात मी या काढ्यात आपला खपसा माक विकला आहे. पण त्याचा हिशोब काही केल्या लागत नाहीय म्हणूनच माझी चलाचिचल चालू आहे.”

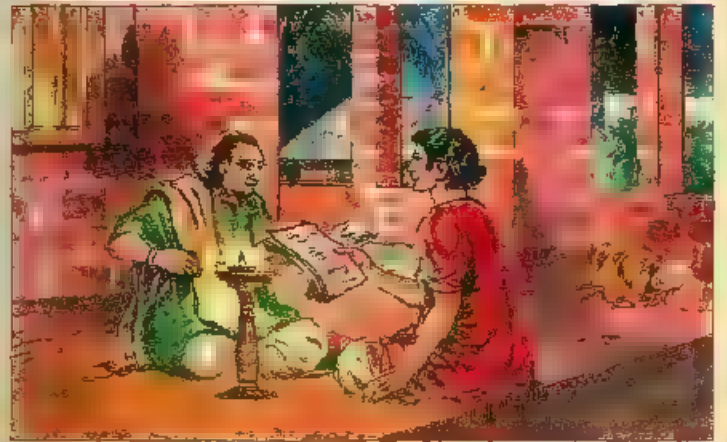
आपली काही हरकत नवेल तर ते हिशोबाने कागद शाब्दशे हाती या मी नोट हिशोब लावून योगचा अर्थून करतो.” सुवर्शन हात पुढे करत म्हणाला

“महाराज, गणित ह्या माझा जन्मतः प्रिय विषय लहानपणापासून मीठ्या बाल-जीने मी गणिताचा अभ्यास केला आहे. आपल्या व्यापाराचा हिशोब म्हणजे माझ्या इतक्या हाताचा मळ!” असे म्हणत

सुदर्शनने रत्नगुप्तच्या हातातून कागद घेतून आणि काही मिनिटांतच हिशोब बरोबर करून त्याने रत्नगुप्ताला ताडान बोट चालायला लावला!

सुवर्शनजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त करत त्याचा परिचय जाणून घ्यायचा जिज्ञासा रत्नगुप्ताने व्यक्त केली.

“मी आपलं नाव तर प्रथम सांगितलंय अन्हे आपल्याला काही वर्षांपूर्वी कान्यकुब्ज हून मी आपल्या बऱ्याचवेळ व्यापारगुण्या कामासाठी या पूर्वकडील बेटांत आलो आणि इथेच राहिलो, व्यापारात माझ्या बऱ्याचवेळ फार मोठे नुकसान झाले, पैसे बुडाले त्याने! काळ तोंड घेऊन पुन्हा स्वदेशी जाण्याचे त्यांच्या मनात नव्हते खवटी काळजीन

सुखच त्याचे देहानसान झाले^{१२} सुदर्शनन ववितर आपला परिचय करून दिला

थोडा वेळ विचार करून रत्नगुप्त त्याला म्हणाला—“हे बघ बेटा नोकरी हेच काही ठवर्निर्वाहाने एकसेच साधन नव्हे! तुला व्यापाराची आवड असेल तर नाम्नावरीकर आपल्या घरी परत बस, आणि व्यापारात मला मदत कर. कवळ आहे तुला?”

सुदर्शनन मोठ्या प्रसन्नतेने या गोष्टीला समति दिली. बाकीच्या माल विकून झाल्यावर रत्नगुप्त सुदर्शनला वरोवर घेऊनच आपल्या घरी परतला

विनवशील अशा सुदर्शनची बूढीहे अव्यंत कुणाय होती. आपली वागणूक

आणि कामाचा हाताटा या गुणांच्या बळावर त्याने लवकरच रत्नगुप्तचे अंग संपादन करून घेतले.

थोडे दिवस निघून गेले रत्नगुप्तने पुन्हा एकदा पूर्वकडील वटांकडे व्यापाराने साठी वावचा बेट केला सर्व तयारी झाली, पण सैव वेळी रत्नगुप्त अतिशय भाग्यारी पडला

त्याने एकूण परिस्थिती पाहून सुदर्शनला म्हटले—“तू एकटाच माल घेऊन जा देठा बाबळी! आपल्याजवळ एकूण दहा लाखांचा माल आहे तिथे त्याचे पंधरा लाख सहन मिळतील यावेचा वागेरे सर्व खर्च-वेच बळा करूनही आपल्याला वार लाख मक्कीव मिळतील तू नावडतीब निघायची तयारी कर”

पण सुदर्शन जहाजावर माल लाडून पूर्व-वटावर गेला, भागल्या भावनेच्या वेळी रत्नगुप्त उतरला होता त्याच घमंशाळेत यावेळीही सुदर्शन उतरला. तिथे आणखी व्यापार्यांशी त्याचा परिचय झाला.

बोलता बोलता ते व्यापारी सुदर्शनला म्हणाले—“यावेळी इथे मुराची मालासाठी खंयली मायणी आहे पण आणखी एका महिन्याच्या अवधीत त्याचे मूळ आणखी वाढायची शक्यता आहे. एक महिना थांबलास तर दुपट किंमतही मिळेल

वाढते, अर्थात काम साहसाच आहे, पण देवावर भरोसा ठेवून आम्ही तरी महिनाभर माल विकून टाकायचा नाही असे ठरवले. माल तुझा काय विचार आहे?

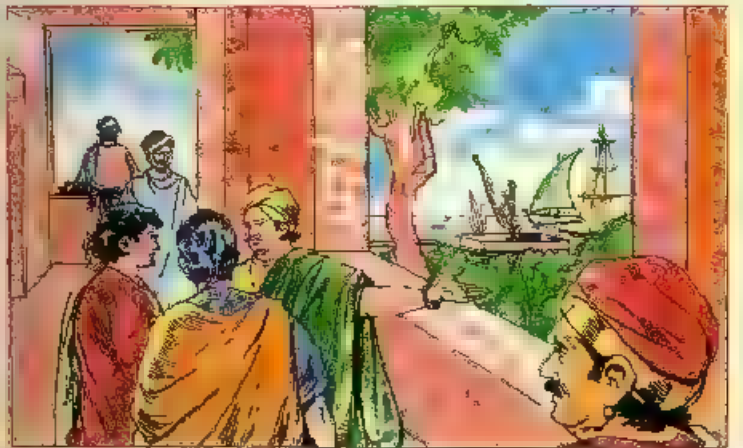
थोडाला विचार करून सुदर्शन म्हणाला—“मी जवळ तितक्या लवकर माल विकून स्वदेशी परतायच ठरवळ आहे”

अन् त्याप्रमाणे लवकरच माल विकून तो स्वदेशी परत गेला सुदर्शनन सांगितलेल आपले अनुभव ऐकून रत्नगुप्तने आपल्या कायद्यानेला चौथा हिस्सा त्याला देऊन टाकला

आणखी काही दिवस गेले आणि सुदर्शनने पुन्हा निकडेच व्यापारामाठी कायद्या आपला मादस रत्नगुप्तजवळ

बोलून दाखवला. त्याची इच्छा जाणून रत्नगुप्त फारच खूष झाला! तो म्हणाला—“एक बेटा सत्या व्यापार्याने असलेल्या संपत्तिवरच संतुष्ट होऊन बाराम करत राहण जगदी गैर आहे तेव्हा ‘शुभस्य शौघम्! माल ये अन् नीच! यावेळी तू अर्ध्या फायद्याचा भागीदार!”

ठरवल्याप्रमाणे सुदर्शन जहाजावर माल घेऊन निघाला आणि पूर्वकडीच्या त्या वटांच्या राजधानीच्या सहस्रत त्याच जागी पुन्हा बळ दिला त्याने शाही वेळी त्याचा इतर व्यापार्याशी विचारविनिमय झाला त्यांना तो म्हणाला—“आपल्या मालाचा भाव वाढणार आहे; तेव्हा मी आणखी काही दिवस पाट बहाणार आहे”

सुदर्शनच्या कल्पनेप्रमाणेच वडले त्याचा सुगन्धी माल खूप अधिक किमतीत विकला गेला. या व्यवहारात त्याला हुण्ट लाभ झाला तरीही, यावेळी लगेच स्वदेशी परतायला त्याचा विचारच नव्हता. उलट बाणसी काही दिवस तिथेच राहून कोणत्यापूर्वीच बनवलेल्या किम्येक हस्तिदन्ती वस्तु करेदी करून घेऊन घरात तो काय-कुठला परत गेला.

आपली घर सजवण्याची भावना असल्याने लोकांना त्याने या वस्तु बाणसीतच जास्त किमतीला विकल्या आणि अशा प्रकारे एकाच वेळच्या प्रवासात त्याने पूर्वीपेक्षा कितीतरी पटींनी अधिक कायदा मिळवला.

त्याच्या या व्यापारकौशल्यावर रत्नगुप्त खूपच खुश झाला. आणि एक दिवस संधी साधून त्याने मुदसनला म्हटलं-
“बऱ्याच दिवसांपासून तुझ्याकडे एक पोष्ट बोलायचं माझ्या मनात आहे. हे बघ बेटा तुला माहीत आहे की मला एकुलती एक मुलगी आहे. मला ती खूपच आवरला आहेस; तुला जावई करून घ्यायचा माझा मानस आहे. तुला माहं नमति या बेशाका ?”

सुदर्शन मोठ्या सुशीने तयार झाला नाहीतरी त्याचे असे कोण होते या जगात? रत्नगुप्तने हा विवाह सोहळा मोठ्या फाटामाटात साजरा केला

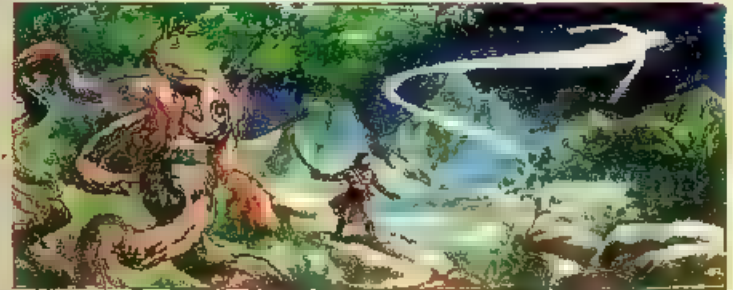
ही मोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-
“राजा, मला तर वाटत की हा सुदर्शन पक्का स्वार्थी माणूस आहे तो रत्नगुप्तकड नोकर असताना जेव्हा इतर व्यापाऱ्यांनी योद्धा थांब, वस्तूच्या किमती वाणखी वाढतील’ असं सांगितलं तेव्हा मात्र त्या वेळी असलेल्या राजातच माळ विकून टाकून ही परत आला. पण नंतर रत्नगुप्तवरिंवर हो भागीदार झाल्यावर मात्र माळाचो किमती वाढेल अशी शक्यता पाहून तो कितीतरी दिवस तिथच रावला. इतकच नव्हे तर त्या देशात स्वस्त मिळणाऱ्या हस्तिदन्ती वस्तु खरीदून त्या त्या

स्वदेशात जास्त किमतीला विकून खूपच पायदा कमावला. आपण आपल्या मुलीचा उपयोग केल्यास फक्त माणकाचाच त्यात लाभ आहे असा विचार त्याने पत्न्या खपेला केला पण दुसऱ्या खेलेला बऱ्या त्याला कळले की, मिळणाऱ्या छाभात बापलाही वाटा आहे, तेव्हा मात्र त्याने आपल्या प्रतियेचा उपयोग करून व्यापाऱ्याची खूपच इज्जत केली. आन्वये म्हणजे असल्या माणसाचा स्वाधीपणा इतक्या अनुभवी रत्नगुप्तनेही ओळखला नाहीच, उलट त्याच्या व्यापारक्षतेची स्तुति त्याने केली-हे कस काय? रत्नगुप्त काय इतका भोळा होता, कि सुदर्शनचा पूर्वपणा त्याच्या लक्षातच नाही आला. - या धाकेंचं उत्तर माहीत असूनही पु दिवस नाहीत तर परिणाम दुखा नाहीतच आहे तुम्हा वस्तकाचे शतशः हुकडे होतील.”

निकमावित्ये घाबर म्हणाला-“या पोष्टीला काय आचार कि सुदर्शन स्वाधीप आहे? पहिल्या वेळी तो जेव्हा पुर्वे-

कडील बेटांवर व्यापारासाठी गेला, तेव्हा तो केवळ एक नोकर होता, मालकाची आज्ञा तंतांत पाळणे हेच त्याचे कर्तव्य होते, स्वतः काही निर्णय घेण्याला त्याला अधिकारच नव्हता! पण दुसऱ्या वेळी तो धर्भ्यांना मालक होता, नफा-नुकसान दोन्ही-लाही तो तयार होता, दुसऱ्या कोणालाही तो जबाबदार नव्हता! परतीच्या घनांसाठी त्याने बाणखी एका व्यापाराचा विचार घेता करता केला कि अशा प्रकारे आपल्याला आपल्या प्रतिभेची चमकही दाखवता येईल. तेव्हा अशा प्रकारे सुदर्शनने नोकर म्हणून आपली जबाबदारी आणि कर्तव्यमुढी उत्तम प्रकारे दाखवली; आणि माळक म्हणूनही आपल्या व्यापारक्षतेची चुणूक दाखवली दोन्ही वेळी त्याने आपल्या अनुपम बुद्धीला योग्यच उपयोग केला. स्वाधीपणाचा यात प्रत्येक कुठे आला ?”

असे उत्तर देऊन गण होराच वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्या साहाय्य जाऊन लटकू लागला. (कल्पित)

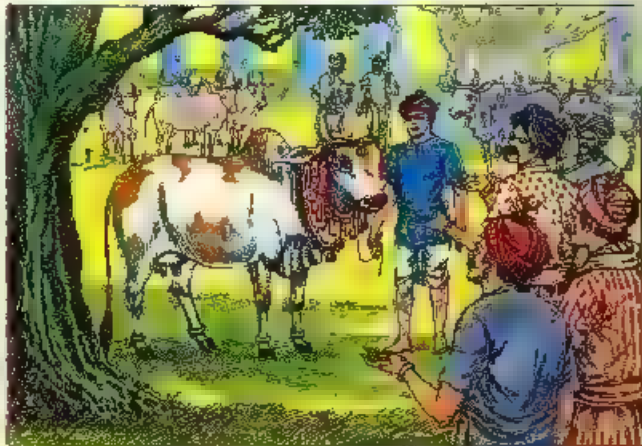
थाटमाट

एका शेतकऱ्याला एक तरुण मुलगा होता. त्याला थाटमाटाले रंगामची पारी आवडत। जेव्हा वस्त्र तंतून धावाजान आवडल्याला मोठे प्रतिकूल म्हणून मायला थिळावी अशी त्याची तीव्र इच्छा होती। परंतु त्याने हे वागणे शेतकऱ्याला भाव मुद्दीच आवडत असे आपल्या मुसाला बांगला घडा शिकवावा म्हणून तो योग्य संधी शोधत होता.

एके दिवशी शेतकऱ्याने आपल्या वंश गाईला रूप सजवले अन् तिना बाजारात नेऊन विकून टाकण्याला आपल्या मुसाला सविस्तर वाजारात प्रत्येकजण एकच धडक दिवारी - ही गाय रोज किती दूध देते जेवढी बाजाराची वेळ संपून गेली. मुलाने गाईची किंमत कितीही कमी करून मागितली तरी ती दूध न देणारी, बोल गाय शिकली गेली नाही, जेवढी ताडलावाने ती जेवढीला वजनच पडत पारी गेला.

जी गाय दूध देत नाही तिच्या गळ्यात किती जंदा घातल्या अन् सजवले तरी ही कोणी विकत नाही घेत. थाटमाटाला काही मज्ज नव्हती, कळवें?" शेतकरी आपल्या मुलाला म्हणाला.

हे साथ एकदा नीट कळल्यावर त्या शेतकऱ्याच्या मुलाने बागवृक्षीत रूप बदल घेतला आणि त्या दिवसापासून ती साधेपणाने राहू लागला.

चांदोबा पुरझणी - ६

ज्ञानाचा खजिना

या महिन्याचे इतिहासप्रसिद्ध व्यक्तित्व

तेग बहादुर

मिर्जाबाई यांच्या पुत्र तेग बहादुर यांना जन्म १६२५ रोजी झाला. तो घट्टावा गुप्त दूध गोविंद यांच्या भुलगा. बहादुरापासूनच तेग बहादुरला अनेक विषयात रुचि होती. संगीत बाण, काव्यसाधरी तो बांगला बाणकार होता. त्याच्या माळात त्याने मस्तुराबाई आणि मोठेस्वारी करणे भाही कला बाणसात केल्या. १६६४ मध्ये गुप्त दूध किशनचा मृत्यू झाल्यानंतर तेग बहादुर गुप्त बनला. त्याने अनेक ठिकाणी प्रवास केला आणि अनेक धर्मग्रंथांमधील धर्मग्रंथांना त्याने आनंदाने पुर नावाच्या नव्या बाह्याची स्थापना केली. त्याच्या मुसारास मुगल सम्राट औरंगजेब यांच्या धर्मग्रंथात काहीही चुक झाली तो बाह्याला दहलाप घरी स्वीकारण्यातून सकल करी काही जणांनी आपले रक्षण करण्याबद्दल तेगबहादुरला विनवले. गुप्तच्या उपवेष्टावून त्यांनी औरंगजेबला कळवले की 'तेग बहादुरला तु बाटव धर्मग्रंथात तरत आपणही दहलाप घरी स्वीकार.' औरंगजेबने दुस्सा नंद केले आणि संगितले की - 'तु काहीतरी चमत्कार तरी करून दाखव किना दहलाप घरी तरी स्वीकार.' त्याने बाईकी बाहीच माग्य केले नाही, देखा ११ नोव्हेंबर १६७५ रोजी शिवाजी और मारण्यात आले.

तो कोण?

साधजनिक रस्ता सोडून एक तरुण एका अंध पक्षीच्या शेतातून बाहेर निघाला होता. राजाचे शिपाई त्याच्या सोयीत होते, कारण त्याने आपल्यावर राजाचा कोण आंढवून घेतलेला होता.

एका ठिकाणी, एका विशिष्ट प्रकारच्या गवताच्या मुळावर काही विशेष असे बाणी लिपित बसवलेला एक मुकटा बागीक शरीर यष्टीचा उघड्या अंगावर असत एक बाह्यत त्याने पाहिला. त्या शब्दाची पाखी तीव्र होतो.

'हे काय करत बाह्यात आपण?' या शब्दातून निघालेले विचारले.

'मी वा गवताच्या मुळांना गोव बाणी देत आहे. म्हणजे मुख्य बाकित होऊन ही मुळ बाळग टाकतील.' बाह्या उत्तरला.

'मग का?' त्या तरुणाने विचारले.

'कारण मायेची एका पात्याने माग्या पायाला कापल अन् त्यातून रक्त निघालं.' बाह्या म्हणाला - 'मला हे सर्वच गवत नष्ट करून टाकायचंय.' त्याने उत्तरात भर घातली. त्या तरुणाने ओळखले, की हा बाह्या बाह्याला दुर्लभता आहे. हा बाह्याला ही बाजाने अपमान केला होता. त्यामुळे तोचही भिन्न बनले.

ही बरी केवळ एक कल्पना असली तरीही हा बाह्या एक प्रसिद्ध बाह्या होऊन गेला कोण बरं हा ? पृष्ठ ८ पहा....

विज्ञानातील संमत

बीजाच्या आत

सुचना

पोटेले पाचवे किंवा षष्ठ्याचे प्रकारचे बीजे दावे राखणार किंवा पोटे वाढव देऊ. पाण्यात निचवत घालत, मंतर पाचवे पुढावलेले बीज जेव्हा सात काळवीपूर्वक भरणवर्षा येऊ, आणि आतील बीज वळे हलक विराटी काढ त्या दोन रड्याच्या मधोमध एक छोटासा बाग दिसतो ना? त्या छोड्या मसुचे निमिरले बाग पुढीलगा नीट विलवाल ना? दिसत नसतील तर जास्त बारकाईने पहाण्यासाठी विपद्या (मॅगिफायर ग्लास) उपयोग करा.

काय होते आणि का?

त्या दाव्याच्या आत वपरिणत अवस्थेतील जगदी लहानगचे दोषक पुढावा दिलेल. त्याला अंकुर असे म्हणतात. बारकाईने पाहिलेत तर बीज पाने आणि दवला दाव्यासारखा बाग विलेल, आणि कदाचित पानांच्या विराही दिसतील. तुम्ही कदाचित धुईपुगाने बागे आलाता हा बाग पाहिला असला आणि हे काय असावे दाखवेल पुढावा कुतुहलही वाटते असेल.

त्या अंकुराच्या दाव्याकडे बारकाईने पाहिलेत तर तो दोन रड्यांमधे नेमक कुठे विकटलेला आहे ते पुढावा दिलेल. अंकुर बाडीस लवेल तेव्हा या दाव्यासारखा भागाचा तळ हाच त्याचा दांडा आणि मुख्य मुळ वनेत बाजि बीजाची दोन वळे वमिनीवर येऊन विचिल बाकाराची दोन पादरी पाने तालेली दिसतील. छरे राहला ही दोन बीजपाने होत. परंतु त्यांचे काय अंकुर स्वतःचे अथ बावळ लागेपर्यंत त्याला बाग-पूरवळा करणे हे होय.

पाचवे उठुणजे बीजे, आणि अंधघात्रमागे त्यांच्यातही अंधे लखता परंतु कव्याच प्रकारच्या बीजांमध्ये हे अंकुर हलके लहान असतात की ते (पावटपात्रत्याप्रमाणे) दिसतच नाहीत. पोटेने विचलेले पावटे वमिनीत पुरुष त्यांची बाढ कशी होते ते पहा ना।

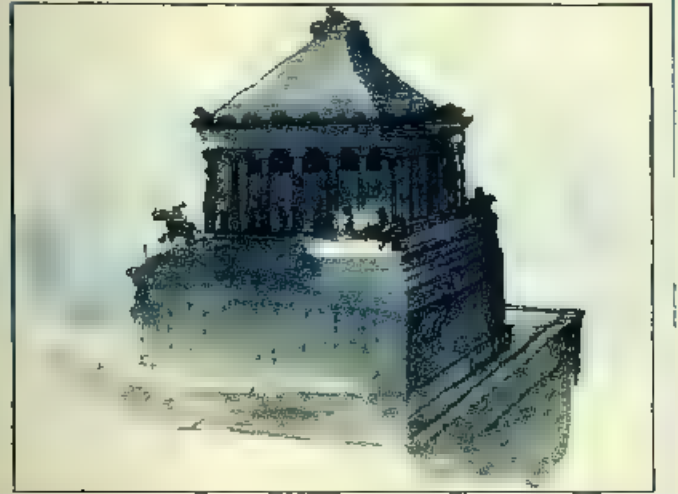
पावटपात्रमागे काही बीजांना दोन वळे वसलेला पण काहींना असतात ही धुईपुग किंवा पावट्या बीज्या अगळे लखता किती किदत बीजांची पावे पुढावा दाखीत आहेत?

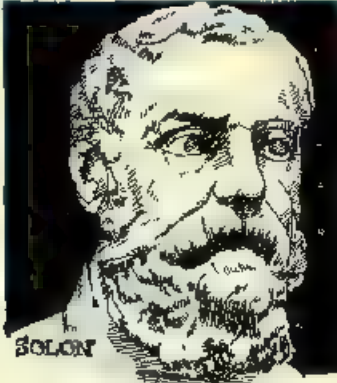
जगातील आवर्षे

हेलिकार्नेससमधील कबर

दोन हजार पाचवे वर्षापूर्वी-आणि त्याही पूर्वी, एवियन समुद्र किनाऱ्यावर एक सुन्दर बाहर वसलेले होते. त्याचे माव होते हेलिकार्नेसस. ती ग्रीक लोकांची वसाहत होती. कॅस्किरा राजा मोसासस याच्या बडव्यावर, त्याची विषया राणी वार्टेमिसिया हिने एक अव्य असे स्मारक या शहरात उभे केले होते. या स्मारकाच्या बोवती असणाऱ्या सम्राट भागाच्या प्रत्येक बाजूची लांबी तीनशे फुटांहूनही काहीशी अधिक होती हे स्मारक अश्रुतिम सुन्दर असे होते व त्या वेळच्या जगातील सात आश्चर्यांपैकी एक रागल जाई. विस्तारुव बोध्या शतकाल हे स्मारक बावले गेले होते आणि इसवी सनाच्या बोध्या शतकात तुर्क लोकांनी ते नष्ट करून टाकले.

जगातील महान् घटना

अत्यंत वैभवशाली राजा नमला

सहाव्या शतकात लिडिया राज्यावर (एशिया माइनर मध्ये) क्रोससचे राज्य होते. ता जगातील सर्वात वनवान माणूस मानला जाई. आजही क्रोसस हा शब्द श्रीमंत या अर्थाने वापरला जातो. 'क्रोसस सारखा श्रीमंत' हा वाकप्रचार 'अत्यंत श्रीमंत व्यक्ति' अशा अर्थाचा आहे. त्यावेळी सोलोन नावाचा एक तत्त्ववेत्ता होता. पैसा थ सत्ता यांच्या जोरावर हवी ती इच्छा पूर्वन घेऊ शकत असे म्हणून एकदा क्रोससने 'आपण सर्वात सुखी माणूस जाहीत' असे म्हटले. पण सोलोन अत्यंत गंभीरपणे

त्याला म्हणाला—“जोपर्यंत माणूस मरत नाही तोपर्यंत त्याला कधीही सुखी म्हणू नये” परंतु तत्त्वज्ञाचे हे म्हणणे क्रोससला आवडले नाही.

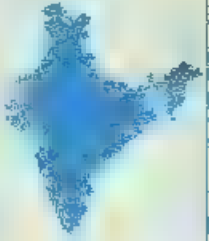
डेलफीच्या धर्मोपदेकाने वनवनेली भविष्यवाणी किंवा देवाचा कोल या विषयावर क्रोससचा विश्वास होता. त्याने पर्शिया निकायचा विचार केला. आपल्या या माहितीच्या परिणामावरून डेलफीहून काय संदेश येतो हे आणायची त्याची इच्छा होती. त्याला असा कोल मिळाला की—त्याने पर्शियावर हल्ला केल्यास एका वैभव-क्षपण

राज्याचा विनाश होईल. क्रोससने गृहीत धरले की पर्शियाचाच नाश होणार आहे, आणि आपल्या ४,२०,००० पायबळ आणि ६०,००० घोडदळासकट तो पर्शियावर चालून गेला. परंतु त्याचा दारूण पराजय झाला आणि लिडियाचा विनाश झाला! राजा पकडला गेला. पर्शियाचा राजा सिरास याने त्याला जिवंत जाळण्याचा हुकूम पळविला. त्याला जेव्हा चितेकडे नजर गेली, तेव्हा दु.सारे त्या ओरबला—“हे सोलोन!” ते ऐकून सिरासने त्याला सोलोनचे नाव घेण्याचे कारण विचारले. एकदा सोलोन त्याला काय बोलला होता व ते किती खरे होते हे क्रोससने सिरासला सांगितले.

सिरासला एकदम क्रोससची दया आली आणि त्याला दार सारण्याऐवजी त्याने क्रोससची पैत्री जाळली.

प्राचीन भारतात भटकण्ती

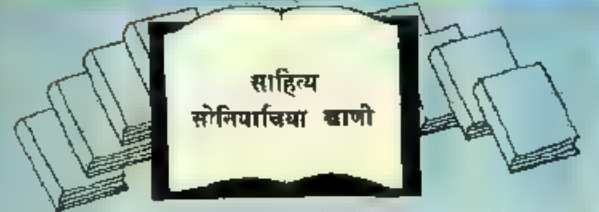
१. ज्या तीन खंदधानी विद्धून कलकत्ता जवळ आहे ती खेडी विकत मेळ्यासाठी ब्रिट इंडिया कंपनीने किती रक्कम दिली ?
२. बिक्रमारे कोण होते ?
३. जेव्हाच्या वस्तीने ही खेडी शरभारा कोण ?
४. त्या खेव्हाची नावे काय ?
५. पीक हविश्रुतकार टविसी काव्याकडून साठ पेटोचा समूह या अर्थाने इंग्लेनेशिया नाव मिळालेला शहराचे आजचे नाव काय ?
६. मुंबई शहराचे मालक बनवणारे पहिले परदेशी लोक कोण ?
७. मुंबईचा ताबा बंगारा इहिला जनरल कोण ? ताका केव्हा घेतला ?
८. त्याने ताका कसा मिळवला ?
९. मद्रास शहराच्या रुपात विकास पाहिलेला खंडपाचे नाव काय ?
१०. दिस्ती शहर अक्बरेच्या स्थानाचे ठरवित जुने नाव काय ?

घटना, विज्ञान, आविष्कार आणि शोधांची दुनिया

१. आपल्या सूर्यमालेत किती ग्रह आहेत ?
२. सर्वात मोठा ग्रह कोणता ?
३. सर्वात लहान ग्रह कोणता ?
४. सूर्यापासून सर्वात जवळचा ग्रह कोणता ?
५. अंतराळाच्या दृष्टीने सूर्यापासून पृथ्वीचे स्थान कोणत्या क्रमांकाचे ?
६. सूर्यमालेत ग्रह राहून भाषणो काही आहे का ?
७. आपल्याला दिव्याच्या गळारात सर्वात जेजुरी नक्षत्र कोणते ?
८. गणिताच्या सगळीने कोणता ग्रह शोधून काढला गेला ?

... पान अठवर पहा

साहित्य सोनियाच्या खाणी

१. अनेक अन्न घण्यातुळी कोणत्या व्यक्तीचा शेकडो गोष्टीमजून अनेकदा उल्लेख केला गेला आहे ?
२. असा गोष्टीच्या संपुटाचे नाव काय ?
३. भारतातुळ कोणते राज्य परशुरामाच्या आज्ञेन समुद्रातून वर आले आहे असे मानल जाते ?
४. अर्जुनाच्या शस्त्राचे नाव काय ?
५. गार्गीची माता कोण ?
६. भारतातुळ कोणत्या वैजनातीक वेदी अजून निवाह न झालेला स्थितीत वधू येवात जमी असलेली दिसते ?
७. या देवीने पेंहुर केलेला राक्षसाचे नाव काय ?
८. रावणाला भारताला रामाने वापरलेला धनुष्याचे नाव काय ?
९. हे धनुष्य थाला कोणी दिले होते ?
१०. रावणाने वापरलेला खडगाचे नाव काय ?
११. थाला ते कोणी दिले होते ?

... पान अठवर पहा

सर्व भारतीय भाषांचा एक शब्द शिकू या !

आसामी : पर्वत	कानडी : पर्वत	संस्कृत : पर्वत
बंगाली : पर्वत	काश्मिरी : कोह पहाड	सिन्धी : जवळ
इंग्रजी : माउंटन	मल्याळी : पर्वतम्	तमिळ : मल्ल
गुजराती : पर्वत	उडिया : पर्वत	तेलुगु : पर्वतम्
हिन्दी : पहाड	पंजाबी : पहाड	उर्दू : पहाड कोह

तुम्ही विश्वास ठेवाल ?

- फॅस्टिक वास्तुशिल्प हे आधुनिक तन्त्र आहे ?
- पत्नी पक्ष फडफडावून आकाशात उडत रहातात ?
- एकाच जागी बीच घुमण्या इतक नाही ?

अहं, मुळीच नाही !

- इ.स.पू. ६ ते ७ या शतकात होळम वैश्विष्यी सुश्रुत या व्रज्य चिकित्सकांनी हे शस्त्र वापरले होते.
- पक्ष न फडफडावता पक्षी सारवतास हवेत चरंभू असतात
- एकाच रुग्णाला किंवा रुग्णांवर बीच कितीही वेळा पट्टे बकवे,

उत्तरावली

हो कोण ?	जिल्हा	साहित्य
चमकत विजय हीराल, आणि तला व्यक्ति म्हणजे चन्द्रगुण मौर्य	१. पूर्वी भरत नरक.	१. उल्लेख.
इतिहास	२. विष्णुप्राता व्यास ८८,८४६ सैल शतका अक्षरपाठ ग्रंथ.	२. वास्तुशिल्प
१. भाषणे सवे.	३. व्यास १,८२० सैल अक्षरपाठ ग्रंथ.	३. वैरव.
२. शुक्राचार्य वीरवीर.	४. ज्ञान.	४. वैश्विष्य.
३. जीव शास्त्रिक.	५. विद्या.	५. वास्तुशिल्प.
४. कर्माचार, गोविन्दपुत्र आणि शुक्राचार्य.	६. विद्या.	६. वास्तुशिल्प.
५. शुक्राचार्य.	७. विद्या.	७. वास्तुशिल्प.
६. पोर्तुगीज.	८. विद्या.	८. वास्तुशिल्प.
७. जनार्दन अक्षरपाठ, १५३४ मध्ये.	९. विद्या.	९. वास्तुशिल्प.
८. शुक्राचार्य सुकान्त नांदेकर आणि वास्तुशिल्प तह करत.	१०. विद्या.	१०. वास्तुशिल्प.
९. अक्षरपाठ.	११. विद्या.	११. वास्तुशिल्प.
१०. अक्षरपाठ.	१२. विद्या.	१२. वास्तुशिल्प.

नेहरूंची गोष्ट-२

जवाहर पहा वर्षांचा असताना त्याच्या आई-वडिलांनी आपले घर बदलले आणि ते त्या 'आनन्दबन' नावाच्या विशाल भवनात रहायला गेले. या मोठ्या महावास्तव्या घराच्या चारी बाजूने वानावरण पाहून जवाहरला खूपच इत्साह आणि आनन्द वाटला.

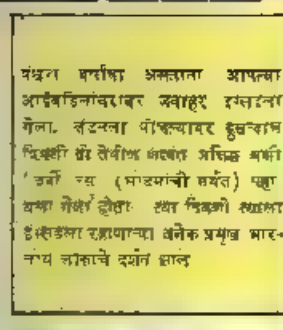
परंतु आपल्याही शेजाऱ्या कोणी बहीण वा भाऊ नाही ही गोष्ट त्याला नेहमी खटकत असे. काही दिवसांनी त्याला एक बहीण झाली ती बाई वंशाना बॉम्बे जवाहरला म्हणजे होते. 'अरे, बरे सान तुला बहीणच झाली इन्स्टीट वटा भावायला छोटा भाऊ नाही झाला' डॉक्टरांनी जावलास असे स्वाधीन समजले जाऊन जवाहरला त्याचा फार राग झाला !

याच अवधीत मोडीलसजा एकदा श्रवणला वाजले आणि समुद्र पार करून अक्षरपाठ गावले जायलास कायले म्हणून कट्टर भाषिक जण कापिसरी ब्राह्मणांनी त्यांच्यावर दबाव आणायला प्रयत्न केला परंतु मोडीलसजांनी या गोष्ट ला सफेक नकार दिला त्यावेळी समाजात असणारे आधुनिक आणि हेतुवाद यांच्यामुळे सध्या जवाहरला छान समजू र झाला.

एफ. टी. बुक्स ताबाबा एक दमन
प्रिन्स जवाहरलाल शिवाजीराजे
जसे. डॉ. विवेकानंद, 'द अर्थ
वुड', डॉ. विवेकानंद इत्यादि पुस्त-
कांनी त्यांना त्या काळात चांगलेच
रमविले. काव्यनिक जवाबी कल्पना
त्यांना नीट समजली

[illegible]

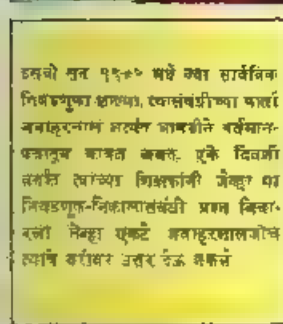
कुसुम स्वतः 'दिश्ये माना' वा भवत-
 र्बलवो होता स्थानतः जस्य विद्याया
 पाठं ही मापये भौतिक वरीर पावतु
 मानस आत्मस्य अदृश्य आत्मस्यैव हृद-
 एका ठिकाणस्यैव कुसुमा ठिकाना ताव-
 सकृतां मान्या या शिक्षकाकद्व-
 जबाहरम्या कानावर असल्या मोटी
 खूपच देव त्यामुळे रावी त्याना
 'आपण यथावत् उचित आहोत वयं
 प्रकारची स्वप्ने दिसत

यमनरत किमयासाही जवाहर हरी
 येथे मेला आदिचिह्नांनी व्याख्या
 प्रथमच सर्वस्वी अनीलस्त्री वस्त्रा लोकात
 नानावेषात पोतून रिने मूकभाषिणी
 आपले एकतेपण त्याभा कांर खरके
 परत हुकूम जवाहरनालजी तेथील
 तारावेषांशी एकत्र घाले आणि
 वातावरणाचे गेल, व्यापार वगैरेत रत
 पैस लागते.

रहितम् । अ ज्ञानं वाङ्मत्तम् ।
मुद्रास्था शरीरं जगत्तरं वर्तमानं ज्ञातुं
वाच्यं अत्रे । त्वामुक्तं त्वान्मा भवत् ।
राष्ट्रीय भावना आपृतं सन्ति । एकत्वा
प्राचीनं ऐतिहासिकप्रश्नं अन्यत्र ह्ये
ह्यसात तलवार धेनुं धारतास्था
स्वातन्त्र्यताशी कदा प्रज्ञोत असे चित्त
त्वाना वाटकार दिते ।

इससे श्रुत १९५० में गंगा सार्वजनिक
निर्वाहका आगमन, कोसंबंधीया कला
जवाहरनाथ नेटवर्क आगमनीने वर्षाना-
कानुस काजल केकत, एके दिवशी
संश्लिष्ट त्वेय्य निष्कर्षाकी जेहूँ वर
निवडणूक-निष्कासासंबंधी प्रथम निष्का-
रणी निष्का एकटे जवाहरनाथजीने
त्याने करीब उत्तर देऊ जकत

वायव्यपारण इकडे आरव्या वात-
पुष्पीत होणा-या पाळापोबीबद्द नही
म्यांना छुप शिचि असे त्या काळात
बसाल, पलायन व पट्टाराम या प्रान्ता-
तल्या देशभक्त्यांनी विविध कामना-
बिबद्ध बळवळ बाळु केवी होती
परंतु त्यासमयी कोणासो ओसावे
बकी करारी अशी कोणीही व्यक्ति
त्यांना हॅरोमधे आडळली नाही

भोलारामचा विवाह

जबहाहरनासबोना बसिस म्हणून शाळे-
कडून एक पुस्तक मिळाले होते ते
पुस्तक म्हणजे 'इंग्लंडचे देशभक्त
परिसंगीची गाथा अन्वचरित' त्या
माध्यम चोपाचा कडावा बाबुल न
अत्यंत उत्तेजित साव ओंश त्याच्या
मनात भारत व इंग्लंड बाबुल पबळे
सुजले

मानसिक कुत्र्या विकसित होत अस-
लेल्या जबहाहरनासबोना हॅरो हा
प्रान्त आशा कार संकुचित बाळु जागला
केम्ब्रिज युनिव्हर्सिटीत दाखल झालो
वर मला छुप लाय होईल अशी
वर्षाची एक पत्र त्यांनी आपल्या
मित्रांना लिहिले आणि सोली-
वासनीं-विशी त्याच्या ताचलतीच
संमति दिली, हॅरोत बसि बसोचा
काळ घालवण्यातूनर जबहाहरनास
केम्ब्रिजल गेले (कथक)

सोतापुरमधे भोलाराम नावाचा एक
भोळाभावडा माणूस रहात असे
वारसा हुस्काने त्याला काही संपत्ति
मिळाली होती; परंतु तो स्वतः मेहनत
करून आपला चरितार्थ चालवत असे
आपल्या मुलीचा त्याच्याशी विवाह करून
वावा असे गावातील अनेकांना वाटत असे
अशातच एके दिवशी भोलारामचा गावचा
रुद्रप्रसाद नावाचा एक लबाड माणूस
सोतापुरला आला त्याच्याबरोबर एक
जगदी कुरूप अशी मुलगी होती, तो रुद्र
गावातल्या लोकांना म्हणू लागला-“ही
माझी मुलगी भोलाराम दोन महिन्यां-
पूर्वी आमच्या गावी आला असताना त्याने
दिव्याशी विवाह केला आहे, माझ्या
मुलीवर तो काही अन्याय करील अशी
मला भीती वाटलेय तुम्ही सर्वजण मला
मदत करा ना!”

रुद्रप्रसादचे दोलणे गाववाल्यांना बरा
विचित्रच वाटले; पण तरीही काहीतरी
छान तमाशा पहायला मिळेल म्हणून
कितीक लोक रुद्रप्रसादबरोबर भोलारामच्या
घरी गेले.
भोलारामने ताफ सांगितले-“मी या
मुलीचा केवळ कधी अन्मातही पाहिला
नाही”
“एड! तू असं बेट परिवर्तन तर
चालणार नाही ह! मी आपल्या गावाहून
यासाठी साक्षीदार आणू शकतो, समजल?”
रुद्रप्रसादने त्याला धक्का दिली
भोलारामने गाव गावच्या प्रमुखांना
भेटून या संकटातून आपल्याला वाचवायची
विनंती केली दुसऱ्या दिवशी त्या गावात
आणखी एक पाहुणा आला, त्याच नाव
होत लक्ष्मीप्रसाद. त्याच्याबरोबर एक
सुंदर अशी मूळगीही होती त्याने गाववाल्यांना

तांगितले की चार महिन्यांपूर्वी भोलाराम जव्हा आपल्या गावी आला होता तेव्हा त्याने या तरुणीशी विवाह केला आहे

आपल्या डोक्यावर मारून घेत भोलारामने आरडाओरडा करायला सुरुवात केली-“देवाज्ञाप्य मी या मुलीशी मुठ्ठीच लग्न-विवाह केलेच नाहीय”

यावर लक्ष्मीप्रसादने गावच्या प्रमुख म्हणाला-“तुमच्या झोळण्यावरून तरी असं वाटत की तुम्हा दोघांपैकी कोणीतरी एक लोट बीनत आहे.”

यावर पुन्हा रडप्रसादने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी साक्षीदार हेज्ज करायचं आदेशन दिले. लक्ष्मीप्रसादनेही आपले साक्षीदार आवायचा बुद्धा काढला. जाता त्या दोघांच्यातच काय मुद्दा झाला.

त्याच वेळी एक कसाई तिथे आला. रडप्रसादच्या मुलीकडे तीक्ष्ण दृष्टीनं पहाव सो म्हणाला-“अरे तू इथे आलीस होय? तुला काय जाणीव हे माहीन नव्हतं का की कसायाशी लग्न केव्हाचर घेतलेला जनावरांचे कातडे सोळून काढावं लागेल म्हणून? लग्नाभंगोवरून तू पाच तीट विचार करायला तुला होताच. लग्ना-नंतर तू घरातून पळून आलीस तर मी काय कप बसू होय? बस मुकाट्यात माझ्याचरोवर.”

प्रमुखाने साक्षीदारांना बोलावून घेतले त्या सर्वांनी रडप्रसादच्या मुलीशी कसायाचे लग्न झाल्याबद्दल एकमुखाने साक्ष दिली

माझा आणखी कुणा साक्षीदाराची गरजच नाही. रडप्रसादकी मुलगी भोलारामकी बायको नक्कीच नव्हे” गावप्रमुखाने वापला निर्णय जाहीर केला.

हे सगळे खोटे साक्षीदार आहेत. मी कसायावरोवर मुठ्ठीच आणार नाही.” त्या कुलूप मुलीने कसाया वरोवर आपला साक्ष नकार देत म्हटले.

गावप्रमुखाने निर्णायक आवाजात सांगितले-“कुट्या बापाने, या रडप्रसादने या कसायाशी तुम लग्न लावून दिले आहे हे सिद्ध करणारे जनेच साक्षीदार आहेत. तेव्हा तुला आता आपल्या नवऱ्याकडे गेलच पाहिजे.”

प्रमुखाचा तो निर्णय ऐकून डोळ्यात पाणी आणून ती मुलगी म्हणाली-“महाराज हा रडप्रसाद माझा बाप नव्हे, माझा मामा आहे तो. भोलाराम विचार घरीच, सोळा आहे हे ओळखून त्याच्यावर आपला अधिकार चालवावा म्हणून हे सगळे दोंग चाललय त्याच, सर म्हणजे भोलारामशीही माझ लग्न झालेल नाही. अगदी सर चालतय मी! पण मेहुंरवानी करून मला या कसायाच्या हावी सोपवू नका”

“हं! आता खरी ही समस्या सुटली म्हणायची आता भोलाराम या लक्ष्मीप्रसादच्या मुलीशी संसार करू शकतो.” गावप्रमुख म्हणाला

हुजूर, मी खरच सांगताय. माझ या तरुणीशी लग्न झालेलं नाहीय.” सोळा-रामनं दीवतेनं विवेदन केले.

“ठीक आहे. कबूल, मुझ म्हणजे खर आहे. पण आता सोम, तू माझ्या मुलीशी लग्न करायला तयार आहेस? तुम्ही काही हरकत नाही नं?” लक्ष्मीप्रसादने विचारले अधिकृत होऊन भोलाराम म्हणाला-“हे सगळे चाललय तरी काय? मला तर काहीच समजत नाहीय. सगळेच बाधक-जनक वाटतंय मला”

यावर सर्वांना खरी गोष्ट सांगत लक्ष्मी प्रसाद म्हणाला - "मी आपल्या मुलीसाठी योग्य वराच्या सोळात होतो. मला जितका वाटते तों, याही मुलगी जगदीच मोठी भाबडी आहे. त्यामुळे लग्नानंतर तिचा नवरा तिच्या फसवेल. वधातच मला भोळारामच्या स्वळासबची माहिती मिळाली त्याची नीट पारख करावी असे माझ्या मुनात माल. याच सद्बोध या सद्प्रसादच्या योजनेबद्दल त्याच्याच सावध्या एका भाषणाकडून सर्व काही समजले. सद्प्रसादने करस्थान सोडून काढण्यासाठीच या कसा-याचीही मदत मी घेतली."

"हो कसाई! असल्याचा परिणाम चांगलाच झाला. पण आता सांग, भोळा रामबद्दल तुजं मत काय?" प्रमुखाने विचारले.

"भोळाराम, भोळा असेलही; पण हेही चांगले शाबित झाले की कुणाला मिळून तो आत्मसमर्पण नक्कीच करणार नाही. भोळारामच्या जागी दुसरा कोणी

असता, तर माझ्या एक लाख रुपयांच्या मोहात पडून माझ्या सुंदर कन्येची विवाह केल्याचं त्याचं कधीच कळत टाकत असतं! आता हे सिद्ध झाले की भोळाराम जगदी प्रामाणिक माणूस आहे. लक्ष्मीप्रसाद म्हणाला,

"पण यांमुळे तुला काय कायदा?" प्रमुखाने विचारले.

महाराज आपल्या समाजातील लबाड लोकांपासून वाचण्यासाठी भोळारामला साक्षाररसाखाची आवश्यकता आहे. हा जर माझ्या मुलीची लग्न करायला तयार होईल, तर मी त्याचा आधार बनून राहीन. मी आपलं याबाबतीतलं सामर्थ्य सर्वासमोर दाखवेल आहे ना? आता मला भोळारामचा निर्णय हवा आहे." लक्ष्मीप्रसाद म्हणाला.

मोठ्या प्रसन्नतेने भोळारामने लक्ष्मी-प्रसादच्या मुलीची विवाह करायचे मान्य केले, आणि नंतर थोडपच दिवसात दोघांचा विवाह पाटात साजरा झाला.

कुणाबजार

यादवानी जयसच ज्ञापदि राजाच्या सैन्याला पदामृत केले आणि विजयाच्या उत्सवात सिंहनाद केला, विजय-दुंदुभि राजवली वलराम व शान्तकी यांच्या सह सर्वजण द्वारकेस परत आले.

थोडक्या जेव्हा रक्षिणीला वळून गेला तेव्हा श्रुतपर्वाने रक्षिणीला आपल्या रथात असले आणि तो निघाला. पण आपली बहीण रक्षिणीला घेऊन आल्याशिवाय कुडिनपुरात पाऊल ठेवणार नाही अशी रक्षिणीने प्रतिज्ञा केली होती. ती आपली प्रतिज्ञा पूर्ण करू शकला नव्हता, म्हणून त्याने भोजकटक नावाचा एक नारी निर्माण केली आणि तेथे राहू लागला. जराबघाने शुद्धीवर आल्या नंतर आपले

अस्ताव्यस्त सैन्य पुन संगठित केले आणि पूर्णत अपमानित झालेल्या शिशुपालाला वळून तो आपल्या देशात परत आला. शिशुपालाची अवस्था फारच दयनीय झाली होती, कोणाच्या हातून दालदायची त्याला लाज वाटत रथाला अग्न गांड लागत नाही असे तो म्हणत होता. काही काम करण्याची इच्छा होईना! तो एकान्ताने वसून पचवनाप करीत राहिला. क्वाव्द यादवाने कुणाच्या विवाहाचा महर्त निश्चित केला आणि सर्व नातेवाईक व राजमंडळींना निमंत्रण पत्रिका पाठविल्या. राजधानीला खूप सुशोभित करण्यात आले, रत्ने जडविलेल्या वस्त्रांना अजुन पुष्पांनी स्वच्छ केले. सुवर्ण-स्तम्भावर

लपेटलली वस्त्रे काढून टाकली, तेव्हा त्याचेवरील कायागिरी उठून दिसू लागला. पन्कजा फर्शीवर कस्तुरी मिश्रित पाण्याचा सडा पातला, तेव्हा सर्वत्र सुगंध वरवळू लागला. अनेक प्रकारच्या मोत्यांनी रांगोळ्या काढल्या. सवेंच सुपारीची झाडं आणि केळीचे वृक्ष यांची सजावट केली. विपळाच्या व आंब्याच्या कामळ घानांची तरंग सर्वत्र लावण्यात आली. सवत्र ऐजमी छत्रा फडकू लागल्या. सर्व नागरिकांनी आपापली घरे स्वच्छ करून ती मूर्ध सजवली. प्रत्यक्षान्वीत्या दारांची स्वच्छता करून सर्व कन्या जाळून टाकल्या. पुढच्या अगणात सडा घालून रंगी-बरंगी

रांगोळ्या काढल्या. अगत्या जवळ जवळ उत्तमोत्तम वस्त्रे परिधान करून श्रीकृष्णाच्या विवाह-मोहल्यात जाण्यास सर्व जण उत्साहाने सज्ज झाले.

श्रीकृष्णाच्या विवाह-मोहल्यांत आग पण्यासाठी सनंन सतेवाईक व राज आपल्या स्वयंज्योत्सव उपस्थित झाले, त्यांचे रथ, हत्ती व घोडे घानी सर्व नगरी फुलून गेली. श्रीकृष्णाचे दर्शन करून आपली उपस्थिती सफल करण्याच्या उद्देशाने अनेक मुनिजन विवाह-नगरीत दाखल झाले. दशदिग्ध विवाह-समारंभात भाग घेण्यासाठी बारी बारीचे प्रमुख निर-निराळ्या देशांतून हजारोंत उपस्थित झाले. यंत्राच्या लोकांचे उचित त्वागत करून त्यांच्या निवासाची व्यवस्था करण्याचे काम सात्यकी करीत होता.

विवाहाच्या दिवशी ब्राह्मणांचे वेद-पठण, स्तुति-पाठकांनी राजांचे केलले यज्ञोपवीत, स्त्रियांनी परिधान केलेल्या अलंकारांतून निवणारे बज्जळ ध्वनि, घोड्यांची खंकाळणी, विवाह-समारंभातील मंगल वाद्यांचे सूर, आकाशातून दंवाच्या हुंदुभी या सर्वांच्या अभिनव मिश्रणाने वातावरण डुमडुमूत गेले.

चार सुवर्ण-स्तंभावर विवाह-मंडप तयार करून सारंगिक व निरनिराळ्या सुगंधित

पुष्पांना ता मुखाभित करण्यात आला. रथाच्या भोवती रंगी-बरंगी रांगोळ्या काढण्यात आल्या. मध्यभागी शशि-जडित वेदी वर श्रीकृष्ण विराजमान झाले. त्यांच्या चारी बाजूंना उपमेन, वसुदेव, बलराम व डोलघाट सादर व मुनि वृंदा वसले. पुरोहितांनी अग्निकुंड प्रस्फलित केले.

सुहृदांची वेळ यज्ञ ठपली कोमलता मुबोळता, सौंदर्य व क्षीमाय घांची जण प्रमिष्टीत दिसणाऱ्या दृक्मणीचे श्रीकृष्णाने पाणिपट्टन केले. त्यावेळी श्रीकृष्णावर मुहसिनींनी अक्षरा व आभासातून रेवनांनी एकसमवाचकडे कल्ल पुष्प-वृष्टि केली, ब्राह्मणवर्गांनी आशीर्वाद दिले. श्रीकृष्णाने आपले मातापिता तसेच सर्व वयावृद्धांना

नम्रतापुर्वेक नमस्कार केले व त्यांचे आशीर्वाद मिळविले. यानंतर श्रीकृष्णाने आठ हजार रथ, अकरा हजार पाचशे हत्ती, असंख्य घोडे आणि गायी यांचे अक्षर्य ब्राह्मणांना दान दिले. तसेच आपल्या दास-दासींना विविध अलंकार, सोने व चांदी भेटीच्या स्वरूपात दिले. नंतर आपले हारपी, नतंर, सेवक-वृंद यांना विविध वस्तु भेट म्हणून दिल्या. शयटी सर्वांना संतोष झाला. विवाहाचा दिवस अत्यंत सुख-समाधानात सर्वांनी एकत्र घालविला. लग्नासाठी आलेल्या सर्व पाहुण्यांना निरनिराळ्या भेटी दिल्या गेल्या आणि सर्वांनी आणखेल आहारे स्वीकारण्यात आले. सर्व अभ्यागत आपापल्या घरी रवाना झाले.

श्रीकृष्णान् रुक्मिणीसह वैवाहिक
जीवनाचा वनुभव घत घत मित्रविदां,
जामदती सत्यभामा कालिदी, सुदता
यांच्याशी ही विवाह केळ

यानंतर थोड्याच दिवसान श्रीकृष्णाची
ज्येष्ठ पत्नी रुक्मिणीला दिवस गेल
यावेळी श्रीकृष्णान् थोड्या बाटात पुसवन,
सोमर इत्यादि संस्कार साजरे केळ
यथाकाल रुक्मिणीला एका पुढ रत्न प्राप्त
झालें प्राचीन काळी शिवाच्या तिसऱ्या
ढोळ्यातून निघालेल्या अग्नि-ज्वाळत प्रसन्न
झालेल्या वन्मशानेच रुक्मिणीच्या पांटी
जन्म घेतलेला त्याचे नाव प्रद्युम्न ठेवण्यात
आलें

शंकर नावाच्या एका राजासाला पहिल्या
पासूनच कळून वृकळ होते की रुक्मिणीच्या
गर्भातून यणारा मुलगाच त्याचा सर्वनाश
करणार आहे म्हणून त्याने रुक्मिणीच्या
कृशीत ओपलेल्या सात दिवसांच्या बालक
प्रद्युम्नला अर्ध्या रात्रीत पळवून नेले व
त्याला समुद्रात फेंकून दिलें.

त्या बालकाचा एका मासाने शिळले
त्या मासाला एका कोळयाने आपल्या
बाळघात घेतले. असा सोडल्यानेला
शासु जाळयांम आरमाने ओळयाला खून
आनन्द झाला आणि त्याने हा मासा राणी
मायावतीला भेट म्हणून दिला. ती कोळी
इक्षुमतीपुरचा राहणारा होता. इक्षुमतीचा
राजा होता शंकर आणि मायावती शंकराची
पत्नी होती

कोळयाने दिलेला मासा मायावतीने
स्वतः कायला. मासाच्या पोटांत तिला एक
सुंदर शिशु सापडल्या. तिला ही खून
आनन्द झाला, तिने या मुलाचे पालन
पोषण करून त्याला लहानाचे मोठे केले.
शंकराला स्वतः के मूल खाळ नसल्याने या
मुलाला पाहून शंकराला ही सतोष वाटला
मायावतीच्या देखरेखीखाली वाढणाऱ्या
या प्रद्युम्नाने सर्व राजसंमत्त्या शिकून
भेतल्या, तसेच अन्य सर्व प्रकारच्या विज्ञान
ही तो प्रवीण झाला. तारण्यात प्रवेश

करीत अधुना तो खुपच सुंदर व आकर्षक दिखू लागला

राजपण्यासून ज्या मायावतीने प्रद्युम्नाचे पालन केले तिने एक शिवशी द्याला आपल्याशी लग्न करण्याची विनंती केली. प्रद्युम्न मायावतीला म्हणाला- "तु माझी आई आणि मो तुझा मुलगा आहे तुझ्या मनात प्रशी अतुचित इच्छा उत्पन्न व्हावी याचे प्रला मोठे आश्चर्य घाटतं. काही विचार करण थसळ तर मला सांगशील ? "

मायावतीने प्रद्युम्नाला सववाऊन सांगितले- "एक, यादव वंशाचे उद्धारक श्रीकृष्ण तुझे वडील आहेत, आणि तुझी आई आहे रुक्मिणी! प्रसूती नंतर थोड्याच दिवसात

सवराणे तुला समुद्रात फेकून दिले. केवळ देवयोग म्हणून तू इथे पोचलास ही आज्ञा-व्यति तुझे रक्षण केले. तुझी आई तुझ्या क्रियोभासूळे अत्यंत दुःखीत दिवस काढीत आहे. तू शक्य तितक्या लवकर तिला भेट-माझी विनंती शिडकाव नकोस. शंकराचा पाया मोहाच्या जालपास टाकून ही मात-पर्यंत त्याची पत्नी अस्तव्याचे नाटक करीत आहे. सर म्हणजे ती आपला शत्रु आहे. त्याचा वध करण्यास काम तुझे ! "

मायावतीकडून सवें वताना समजल्यावर प्रद्युम्नाने शंकराचा बुद्धासाठी ललकारले दोघांच्यात तूटत युद्ध झाले या युद्धात प्रद्युम्नाने शंकरावर हात मायचि प्रयोग केल, पण कलाचा हो काही उपयोग झाला नाही शवटी आठव्या मायचा उपयोग करून प्रद्युम्नाने शंकरासुराचा संहार करण्यात यश मिळविले

यानंतर मायावतीला बरोबर घेऊन प्रद्युम्न मायाविज्ञच्या साहाय्य जाकाशमार्गे श्रीकृष्णाच्या वत-पुरात उतरला असा रीतीने अकस्मात उतरल्या प्रद्युम्नाला पाहून प्रथम श्रीकृष्णाच्या बायका चांगल्याच पावल्या. पण त्याचे रूप सौंदर्य पाहून त्यांना अत्यंत संतोष ही झाला. प्रद्युम्नाला पाहून रुक्मिणीच्या मनात विचार आला की तिका मुलगा जिवंत असता तर तो ही माच याच

वयाचा असता श्रीकृष्णान ही मोठे भक्त या मुनकाकडे पाहिले आणि तो प्रसन्न झाला

एवढ्यात नारद मुनींनी तेथे प्रवेश केला आणि प्रद्युम्नाची सारी कथा श्रीकृष्णाला सांगितली. बात स्पष्ट झाल की प्रद्युम्न हा रुक्मिणीचा मुलगा आहे. मायावती ही मागच्या जन्मातील मन्मथाची पत्नी राते आहे या जन्मी ही ती त्याचीच पत्नी झालेली आहे अन्मथ अस्महात् आत्मावर ती शंकराच्या लकापसत सापडली माया-कर्म कारण कर्म तिने अनेक वेळी शंकराला वकविले आणि आपल्या पाति-त्रत्याचे संरक्षण केले.

मुलगा परत आल्यान रुक्मिणीला अत्यंत आनंद झाला. अंत पुरात अनेक मेढवाच्या झाल्या अनेक उत्सव साजरे केले गळ

रुक्मिणीच्या प्रद्युम्नानंतर कर्मस वळ मुलगे झाले आणि शेवटी एक मुलगी झाली प्रद्युम्नानंतर झालेल्या मुलाची नावे अशी. चक्र धृष्ण, सुधृष्ण, सुधृष्ण, चक्रावहन, चारुविद, चारुभद्र, चारुगर्भ आणि श्रवटच्या मुलीचे नावे चारुमती श्रीकृष्णाच्या अन्य कायकांना भासु, भानुविद, सन्नामवित, दीप्तिवत, वृक इत्यादि अनेक मुलगे व मिश्रवती वगैरे अनेक मुली झाल्या

प्रद्युम्नाच्या जन्मानंतर एक महिम्नाने जांबवतीला सांब नावाना एक मुलगा

झाला. तो मोठा प्रसिद्ध होता बलरामान सांबामा लहानपणापासूनच आपल्या आज्ञाशाल धर्तरे आणि स्वतःच्या मुला-प्रमाण त्याचे पालन पोषण केले त्याला सर्व मुद-विद्या व कला शिकवित्या बलराम व देवती यशस निनास आणि उत्तमक गावाचे दोन मुलगे झाले. असा रीतीने बलराम आणि श्रीकृष्ण आपल्या मुलांच्या सहवासात सुखान जीवन जगू लागले

विदर्भ देशात रुक्मिणीचा थोरला भाऊ रुक्मि थाळा बुवांगी नावाची एक मुलगी होती ती उपवर झाची रुक्मीने बुवांगीच्या स्वयंवराची तयारी केली. पृथ्वीवरील सर्व राजांना निमंत्रण पाठविली. हा स्वयंवरात

बांदोबा

चवथोवा

४९

भाग घेण्यासाठी अनेक देशांचे राजे स्वयंवर भरवपात आले. आपल्या आई वडिलांची परवानगी घेऊन प्रद्युम्न ही आढा माटात स्वयंवराच्या स्थाती उपस्थित झाला. ठरल्याप्रमाणे स्वयंवराचा कार्यक्रम सुरू झाला. शुभांगीने अंगावरून प्रद्युम्नाच्या रूप लावण्याची प्रशंसा एकलंसी होती आणि तिन प्रद्युम्नालाच बरण्याचा निश्चय केला होता. म्हणून स्वयंवर-मंडपात तिन प्रद्युम्नाच्या गळ्यात बरमाला पातळी स्वयंवरात उपस्थित असल्या सगळे राजांनी शुभांगीच्या या योग्य निर्णयाची प्रशंसा केली आणि या उत्पत्त अवस्थेत नट-वस्त्रा शुभांगीकडे दिले. शुभांगी बरोबर विवाह करून प्रद्युम्न घरी परत आला. या जोडप्याला एक मुलगा झाला त्याचे नाव अग्निदत्त ठेवण्यात आले. अग्निदत्ताने हेतूहळू सर्व शास्त्र प्रमाण असलेली विद्याचे अध्ययन केले. आता तो विवाह करण्याच्या वयाचा झाला. रुक्मवती नावाची हविषची एक नात हृत्ती ती त्याच्या मुलाची मुलगी होती.

अग्निदत्ताचा विवाह रुक्मवतीशी व्हावा असा विचार करून श्रीकृष्णाने प्रद्युम्नाला सूचना केली की या यादवीत रुक्मवतीची भेटणे करावे. प्रद्युम्नाने लग्न आपला वृत्त हविषकडे पाठवून आपला मानस त्याला नटविला. हविष आपला पुन सावध विचारला आणि त्याने या विवाहास आपली सन्निधिली सगळी अर्थातच विवाह निश्चित झाला. या विवाहाचे त्रेती वल्कलम जगण प्रद्युम्न व त्याचे सर्व भाऊ, हविषाची व अनेक यादव प्रमुख उपस्थित होते. विवाह मोठ्या धाट्याने सजरा झाला. सर्वजण अपूर्व उत्साह करत होते. अशा वेळी त्रेणुपायी धुनपणे भंडारत जयतेज इत्यादि वादनांच्यानी हविषाला उपदेश देणारे—“हविष, तुला तर जुगार लढव्यात हातखंडा आहे. बलराजला जुगार खेळायला प्रवृत्त कर, त्याला जुगाराचे दांडगे व्यसन आहे. त्याला जुगाराने हरविले तर आपल्याला प्रस मिळेल.”

शेतकरी व लांडगा

फ्रान्समध्ये एके ठिकाणी हुल्ली जेथे एक विशाल वेदाने आहे, तिथे एके काळी एक खूप मोठे जंगल होते. ते जंगल बळून भरून होऊन जाण्याचे कारण असे सांगितले जाते :-

त्या जंगलाच्या एका टोकाला एक गरीब शेतकरी आपल्या बायकोसह रहात असे. एके दिवशी त्या शेतकऱ्याने दोन मोठे पाव खरीदले आणि जंगलातल्या रस्त्याने तो आपल्या घराकडे निघाला. रस्त्याने तो आपल्या घराकडे निघाला. लांडग्याने येऊन त्याची वाट अडवली. त्याचे मुळ जांब व जयानक दिसत होते!

त्या लांडग्याला पाहून शेतकरी तर भयाने जागीच झिळत्यासारखा झाला!

जाता विषून पडून जाणे किना त्याच्याची लढंगही अशक्य होते. इतक्यात निवेतारखो त्याच्या डोक्यात एक कल्पना जमकली.

त्याने लांडग्याला विचारले—लांडगांभाऊ तुला पुन लागली असेल ना? जे, हा थोडा सा पाव सा. असे म्हणून शेतकऱ्याने पावाचा एक मोठ्यासा तुकडा तोडून लांडग्यापुढे टाकला. लांडगा तो तुकडा घेऊन प्रमाने खाऊ लागला. ती मधी सांधून शेतकरी तिथून निसटून पळू लागला.

तो जोडासा दूर पळाला असेल इतक्यात त्याला वाटले की लांडगा आपला पाठलाग करत आहे! तेव्हा तिथेच थांबून तो म्हणाला—“तू तर बराच दिमतास की लांडगाभाऊ! बर जे, हा आपली एक तुकडा खा. आणि शेतकऱ्याने पावाचा एक तुकडा त्याच्यापुढे टाकला आणि लागला पुन्हा पळायला!

परंतु लांडगा त्याचा पाठलाग करीतच राहिला आणि शेतकरी पुन्हा पुन्हा त्याच्यापुढे पावाचा एक एक तुकडा टाकत राहिला.

ते तुकडे खातखात कांडगाही त्याचा बाळगा न सोडला पुढे पुढे येत राहिला शेतकऱ्याने अन्धून मधून आपला पत्न्याचा नेत्र बाळगला पण कांडग्याने पाळलण करायचे काही सोडलं नाही

शेतकी विचारा शेतकरी कसानरी दम टाकत घरात धुसला, तोपर्यंत दोन पाघां पैकी एक छोटासा तुकडाच खाण्या हाती राहिला होता. कांडगाही त्याच्या मागे येत त्याच्या घरासमोर येऊन बसला

शेतकरी रिकाम्या हाताने परतकला पाहून त्याच्या बायकोने विचारलं-“काय कुठं आहे? त्याच्याबरोबर खाण्यासाठी मी कांजीही बनवून ठेवली आहे.”

त्यास बघे ही मुश्किल होत असलेल्या शेतकऱ्याने बोटांनेच कांडग्याकडे इशारा केला

‘अहो, कांडगा होय? बरं जालं तुम्हीच त्याच्या तोंडचा बास नाही बतलात’ बायको म्हणाली

‘आपल्या खाण्यासाठीच मी दोग पाव विकत घेतले होते. तेच मी त्याच्यापुढं टाकलं. शेतकऱ्याने सोमिललं.

“म्हणजे या बट्या कांडग्याने आपला पाव गिळला होय? काय आश्चर्य हो! बरं, तुम्ही जात येऊन दरवाजा लावून टाका. नाहीतर तो आपल्या दोघांनाही खाऊन टाकील.” बायकोने शेतकऱ्याला सुचवले दरवाजा बन्द करतो करतो खरलेला तुकडाही कांडग्याकडे फेकत शेतकरी म्हणाला-“हा राहिलला तुकडाही आता तूच खा”

कांडग्याने तो तुकडाही खाऊन टाकला आणि बराच वेळ तो शेतकऱ्याच्या घरा-बाहेरच बसून राहिला

घराच्या जात बसून शेतकऱ्याचे ते जोडणे फक्त कांजीच मिळू लागले. मिता मिता शेतकऱ्याची बायको पुन्हा पुन्हा त्या कांडग्याला सिव्या देत राहिली. आतकं बोलणे संपल्याबरोबर कांडगा जंगलात निघून गेला

या घटनेनंतर काही महिनं निघून गेले. दरम्यान या शेतकरी दाम्पत्याने खूप वेळूनस करून काही रक्कम जमवली आणि त्यातून एक गाय खरेदी करायचे ठरवले

शेतकरी ते पैसे घेऊन जंगलातल्या वाटेनं जागाराकडे निघाला त्याच्या मनात विचार चालू होता की-‘आपल्याजवळ तर थोडीच रक्कम आहे यातून आपण एकादी म्हत्वाची मासेली गायक विकत घेऊ शकू?’ इतक्यात एका हुडकुळपा अन् एका बांध्याच्या माणसाने त्याच्यासमोर येऊन विचारलं- तुला गाय विकत घ्यायची आहे काय?’

“होय पण बांगलीशी गाय घ्यायला माझ्याजवळ पुरेसे पैसे नाहीत. शेतकरी उत्तरला

“बरं, माझ्या सोड्यात सूपदमः मापी आहेत येऊन पहा. तुला रयातली एकादी गाय आवडते का!” तो माणूस म्हणाला मग ते दोघेही मिळून एका बांगल्या घरात गेले जरासांग गोठा होता

“हं, आता सर्वात उत्तम अशी गाय पाहून थं.” ते माणूस म्हणाला; आणि शेतकऱ्याने एक छान गाय निवडली

“छानच गाय निवडलीस हं तू!” जसे म्हणून त्याने गायीच्या गळ्यात एक दाब

बांधल आणि त्याचं टोक शेतकऱ्याच्या हाती दिलं.

नंतर त्या माणसाने आपल्या मित्रातून एक डबी काडली आणि तीही शेतकऱ्याच्या हातावर ठेवत तो म्हणाला- ही तुझ्या बायकोला माझ्याकडून भेट घ्यात काय यात हे तू डबी उचटून पाहू नकोस तुझ्या बायकोलाच ते पाहू दे.”

“आमच्यावर ही तुमची खास मेहरबानी का बरं?” शेतकऱ्याने विचारलं.

तो माणूस हसून म्हणाला-“तू माझावर दया दाखवून एकदा मला दान पात्र लावला घातले होतेस मीच ती लावला आहे आताला धन्यवादी मी फार चांगला आहे

आणि वाझांशी वार्डट। जाता तु जा देव
मुसं कल्याण करो।"

हे ऐकून शेतकऱ्याला खूपच आश्चर्य
अन् आनन्दही वाटला। गायीला हाकलून
नंत तो जंगलाच्या वाटेने आला घराकडे
निघाला।

रस्त्यान वारवार त्याच्या मनात डबोत
काय असेल मानहून कुतूहल जाणूत होत
राहिले 'पाहू वा काय, डबोत काय आहे।'
यसही त्याच्या मनात येत राहिले. 'त्या
कांड्या माणसान डबी केवळ बायकोनच
एकांतात उघडावी असा का सांगाय?'
शेतकऱ्याने डबी उलटी सुलटी प्रकृत,
वास घेऊनही पाहिले पण त्याची डबीत
काय असावे याबद्दल काही कल्पना करता
येईना.

'शेतटी नवरा-बायकोत काही गुप्त
बांडेच असत? बायकोने जरी डबी
उघडली तरी ती ही आपल्याला लगेच
सांगणारच. तेव्हा घरी पोचपर्यंत तरी
मी कशाका शंभू?' असा विचार करून

त्याने डबी उघडून पहायचाच निर्णय
घेतला।

नंतर तो बाजूला एका झाडाखाली
बसला; त्याने एकीकडे गाय चरायला
सोडली आणि डबीचे झाकण उघडले।
दुसऱ्याला खणी डबी खाली टाकून तो सडकून
उठून दूर झाला। डबीतून आगीच्या भयानक
ज्वाळा वर उठल्या आणि त्यांच्यामुळे
झाडाच्या फोंदाही जळाल्या।

"बाप रे, माझ्या बायकोने ही डबी
उघडली असती तर एकदम विचार नेहूरा
आणि केवच जळाले असते त्या कांड्या-
माणसाला तिने शिन्ध्या दिल्या होत्या,
म्हणून तिचा सूड घेण्याचा त्याचा विचार
असावा।" शेतकऱ्याच्या मनात आले

एवढाच सारे झाडच पेटून चढले होते;
त्यामुळे आपली गाय येऊन शेतकरी
भराभरा घरी गेला त्या आगीने जंगलाचा
वराच भाग भस्म करून टाकला परंतु
त्या गायीच्या आधार शेतकरी बापत्याने
मान बरीच वर्षे सुखाने काळक्रमणा केली

धूर्त स्त्री

मुरारी नावाच्या एका तरुणाची सहरा-
तल्या एका ऑफिसात एका छोट्या
आमोबर नियुक्ति झाली त्याच्या बाय
कोचे नाव होते कामाक्षी. हे दाम्पत्य
सहरापासून थोड्या अंतरावर एक कमी
मादधाचं घर पाहून तेथे रहायला गेल
मग्न्या घरात कामाक्षी बापसं ग्रामान
मुमान नोट लावत होती इतक्यात एका
माणसाने घरात प्रवेश करत विचारले-
'काय वार्ड, ठीक, आहात न? हे घर
आवडलं तुम्हाला?'

"अरेरे, घरात पोचल्यापोचल्याच
आपल्या वाहिनीना सर्व काय करायला
लागतंय" असं म्हणत त्या तरुणामागे एक
तरुणी येऊन उभी राहिली.

त्या दादाचा परिचय करून देत मुरारी
कामाक्षीला म्हणाला: "हे दोन नवरा-
बायको आहेत. पांची नाव आहेत अनार्दन

आणि जानकी आंचं घरही दृष्टेच अवळ
आहे दोघही बगरी सनयिळावू आहेत
बघ"

नंतर त्या दादांनी कामाक्षीला स्वय-
पाकात आणि मुरारीला घरातलं सामान
नोट लावायला मस्त केली आपापसात
गप्पा मारत-मारत सर्वांनी एकत्र भोजन
केलं आणि जनावन-बोडव संध्याकाळी
आपऱ्या घरी परत गेले

"दोघ्या घवतलेमुळ वार दिवसाच काम
एकाच विवसात होऊन गेल की! शेत्या
प्रसवलेने कामाक्षी म्हणाली.

पण तिची ही प्रसवता फार दिवस काही
टिकली नाही.

दररोज सकाळी स्वयंपाक करून कामाक्षी
नवऱ्याला जवाभला वाढत असे जवण
उरकून मुरारी ऑफिसला जाई तोवर
जानकी येऊन बसे. तिच्यासमोर नवायला

कामाक्षीला संकोच वाटे; म्हणून अतलेलं जेवण बोधी मिळून जेवत. संध्याकाळपर्यंत जानकी कामाक्षीला काही न काही सांगत बसे; त्यामुळे शेवटी तिचं डोकं दुखू लागे! दुपारी मोठोही विश्रान्ति तिला मिळेनाशी झाली.

इकडे संध्याकाळी मुरारी घरी येई, त्याच वेळी जनार्दनही नेमका घरी येऊन टपके. दोघं ही रंग बाजूच्या बेंठकीच्या खोलीत बसून गप्पात रंगून जात. संध्याकाळचं खाणंही मुरारीबरोबर खाऊन जनार्दन अंधार झाल्यावर आपल्या घरी परत. कामाक्षी गळ्यानेच घंसार करू लागली दोघी म्हणून काही दिवस हे सगळं मुकाट्याने सहन करत राहिली.

एके दिवशी कामाक्षी नवऱ्याला म्हणाली- “हे शेजारचं जोडपं जगती हात घुऊन आपल्या भागं लागलं आहे जसं काही! त्यांच्यामुळे आपल्याला संध्याकाळी जरा नदीकितान्यावरच्या देवळातही जाता येत नाही!”

तिने बोलणे ऐकून मुरारी म्हणू नव्हत राहिला. एका आठवड्याने जनार्दनला शेजारच्या गावी काही काम मिळाले. त्याने मुरारीकडे येऊन त्याला सांगितले- “हे पहा मुरारी, मी दोन दिवसात परत येईन. माझ्या बायकोची तब्येत जरा ठीक नाही अशिकडे. तिळा काही लागलं तर तेवढं बाबारातून आणून दे हं.” आणि जनार्दन गावाला निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी ऑफिसला जातांना मुरारी जनार्दनच्या घरी गेला. जनकीने एक घादी त्याच्या हाती देत म्हटले- “बावोजी, ऑफिसातून येताना हे घादीतलं सामान तेवढं आणून द्या हं!”

सर्व सामान खरेदी करायला मुरारीला आपल्या खाद्यान्न चांगले दोनशे रुपये खर्च करावे लागले. जनार्दन दोन दिवसात गावातून परत आला, पण मुरारीने आपलेल्या सामानाच्या पैशांच्या बाबतीत मात्र पुढच्या दहा दिवसांतही एक चकार शब्द त्याने काढला नाही!

कामाक्षीने विचार केला की आपणच आता टोकल्याशिवाय काम भगमाचं नाही! त्याच वेळी आपल्या घरात शिरणाऱ्या

जानकीला तिने विचारले- “जानकीताई, सामानाचे पैसे जखून भावजीनी दिले नाहीत. त्याची जरा आठवण घ्या नं त्यांना!”

भावर वास्त्याने जानकी म्हणाली- “काय म्हणलात, त्या एवढ्याच्या सामानाचे दोनशे रुपये झाले? आमचे ‘हे’ तर अंधार रुपयात याहुन दुप्पट बाल आण- तात!” हे ऐकून कामाक्षीला फारच राग आला.

यानंतर काही दिवसांनी मुरारीलाही असेच गावाला जावे लागले. त्या वेळी कामाक्षी म्हणाली- “मुमाला परत यावला दोन दिवस लागतीलच ना? मग अक्षं करा, जनार्दनच्या हाती अंधार रुपये देऊन लागा

की, आमच्या घरी काही लागलं तर विचारून तेवढं आणून द्या."

मुरारी रांगाने म्हणाला—"तुला वेड तर नाही लागलं? पहिले दोनशे रुपये वापन घालवून बसलोत आणि याता आणखी शंभर रुपयांवरही पाणी खोदू होय?"

"रागावू नका गडे असे. आपले पैसे त्याच्याकडून परत मिळवायची जबाबदारी माझी. तुम्ही फक्त मी सांगितलं तसं करा." कामाक्षीने समजावून सांगितले.

यानंतर मुरारीने जनार्दनला शंभर रुपये दिले व आवश्यक ती सूचना देऊन तो गावाला निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी येऊन जनार्दनने कामाक्षीला विचारले—"वहिनी, तुमचं काही सामान आणायचंय का?"

"भावोजी, सामानपेक्षाही एक फारच जरूरीचं काम आहे दहा." पण अगोवर त्याच्यापुढे खाण्याची बशी ठेवत कामाक्षी दोळे पुसत म्हणाली—"आमचे 'हे' माझ्या माहेरच्या माणसांवर उगीचच बिडून आहेत. माझ्या घाकट्या भावाच्या शिक्षणासाठी सध्या माझ्या कडिलांजवळ पुरेसे नाहीत. त्यांच्याकडून मिळालेल्या सोन्याच्या बांगड्या 'ह्या'च्या अपरोक्ष विकून टाकायचं मनात आहे माझ्या. पण पहा हं, खांच्या कानांवर ही खबर जातं कामा कपे, कराल येवढं?"

सोन्याची गोष्ट ऐकून जनार्दन उत्सुकतेने म्हणाला—"बटकन द्या बांगड्या वहिनी."

पण कामाक्षी क्षणभर गप्प राहून म्हणाली—"भावोजी, आज आणखी एक संकट येऊन पडलंय बघ. भावाची फी तर आजच घायला हवी सहरात नेऊन. तीनशे रुपये लागतील. आज तर शुक्रवार! शुक्रवारी बांगड्या विकणं जाणलं नाही. मला तर काही कळतंच नाहीय काय करावं द्या!"

यानंतर जनार्दन लगेच म्हणाला—"वहिनी, मी तुमचं दोनशे रुपये देणं

प्रागतोच. मुरारीनेही काल मला शंभर रुपये दिलेत. मी ते तीनशे रुपये देतो आणून तुम्हाला. तुम्ही ते ताबडतोब भावाकडे पाठवून द्या. बांगड्या काय, उद्यासुद्धा येतील विकता."

कामाक्षीने मान हलवून संमति दिली; आणि जनार्दनने ताबडतोब जाऊन घेऊन तीनशे रुपये आणून दिले!

दुसऱ्या दिवशी जनार्दन सोन्याच्या बांगड्या घेऊन जाण्यासाठी कामाक्षीकडे आला. पहातो तर काय! कामाक्षी आपली उदास होऊन बसलेली!

जनार्दनला पहाताच ती जोराने रडू लागली—"भावोजी, माझं घर लुटलं ही चोरांनी! काल रात्री त्या बांगड्यांबरोबरच इतरही किती किमती सामान चोरील गेलं हो आसचं! पणार होईपर्यंत काही दिवस तुमच्याच विवावर जगावं लागणार आहे माम्हाला!"

कामाक्षीचं बोलणं ऐकून घाबरून जनार्दन म्हणाला—"वहिनी, मला तर

आत्ताच वाढभो मिळाली की माझ्या सासू-बाईंची तब्येत एकाएकी बिघडली आहे. काय होणार आहे कळत नाही. मी सासुर-बाईंकून आलो की लगेच तुम्हाला येऊन भेटेन हं!" आणि तो आला तसाच भराभरा तिथून निघून गेला.

यातंवर दोन दिवस गेले, पण जनार्दन किंवा जानकी माझ्यापैकी कोणीही मुरारीच्या घरी पाय ठेवला नाही! पुढेही बाळराज कधी जनार्दनला मुरारी दिसला, तरी तो नजर चुकवून निघून जाई.

"तू एक छोटंसं सौम्य करून जनार्दन-जानकीच्या तडाख्यातून आपली मुटका करून घेतलीस बघ. बरीच श्रूत आहेस की!" असे म्हणत मुरारीने जायकोची लूप स्तुति केली.

"तुमचा भिडस्तपणां जाईपर्यंत मला असंच धूर्तपणाने रहावं लागणार आहे, नाहीतर कसं चालेल आपलं?" कामाक्षी खोडकरपणे हसत म्हणाली.

एक आण्यात दुसऱ्या

एका गावात शेतावर मजुरीचे काम करणारा गणपा मावाचा माणूस राहत असे. तो एका जमीनदाराकडे काम करी. त्या जमीनदाराच्या गोठपातील एका कोपऱ्यात तो आपल्या बायको व मुलांसह राहत असे. एक दिवशी रात्री बायको गणपाला म्हणाली—“वरं का, कितीक वर्षे आपण मोल-मजुरी करीत आलो, पोटाची खळगी भरव्याशिवाय काय केले आपण? असेच चाकलं, तर आपल्या मुलांचे काय होणार पुढे?”

गणपाने बायकोला समजावले—“कार-भारही, व्यापार केला तर खूप पैसा मिळेल आपल्याला, पण तो ही करायला काही भांडवल पदवी असायला लागते! माझ्या जवळ अथक खूप आहे, भांडवल म्हणून याच्याजवळ एक आणा (आणा हे पूर्वी एक नाणू असे ज्याची किंमत आजच्या

सग्या सहा पैशा इतकी असे.) असता तर मी एक महिन्यात हजार रुपये मिळवून दाखविले असते. पण तो एक आणा तरी असायला पाहिजे न राखीला?”

नवरा-बायकोत चाललेली ही बोलणी जमीनदार भितीने पाहलीकडून एकत होता. त्याने विचार केला—“चला, पाहू या एक आण्यात गणपा काय व्यापार करतो आहे!” त्याने भितीबळून एक आणा गोठपात टाकून दिला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी गणपाची बायको गोठपाची शावळी करीत असताना तिच्या तोंडाला आणा दिसला. नवरोजीना एक आणा दाखवित ती म्हणाली—“ऐकलं का? तुम्ही म्हणत होता—एक आणा असता तर खूप पैसे कपवले असते! हा आणा एक आणा.”

गणपा तो आणा घेऊन शहरात गेला. फिरकोळ व्यापारासाठी कर्जे देणारे

अनेक सावकार तिथे होते. एका सावकाराकडे जाऊन गणपा म्हणाला—“शेटजी, व्याजाचा एक आणा आमाळ घेऊन मला एक रुपया कर्जाक देता? संध्याकाळ पर्यंत तुमचा रुपया परत आणून देईन.”

त्या सावकाराकडून रुपया घेऊन गणपा दुसऱ्या सावकाराकडे गेला. व्याजाचा रुपया आमाळ देऊन दहा रुपये कर्जाक मिळविले. दुसऱ्या दिवशी कर्ज परत करण्याचे आश्वासन दिले, तिसऱ्या सावकाराकडे जाऊन शंभर रुपये कर्जाची मागणी केली. त्या सावकाराने व्यवस्थित कागद-पत्र करून घेतले आणि शंभर रुपये कर्ज दिले गणपाला! हे शंभर रुपये घेऊन आता गणपा एका मोठ्या सावकाराकडे गेला आणि म्हणाला—“शेटजी, हे व्याजाचे शंभर रुपये अगोदर घेऊन मला हजार रुपये कर्ज दिले तर मोठे उपकार होतील माझ्यावर. मी तुमचे कर्ज एका आठवड्यात खावीने परत करित.”

सावकाराने एक हजार रुपये दिले. पहिल्या दोन सावकारांची कर्जे देऊन टाकून उरलेली रक्कम घेऊन गणपा घरी आला आणि बायकोला यद्दुमखी सांगितली. बायको म्हणाली—“ही कसली प्राप्ति हो? गुरहा सावकाराला एक हजार रुपये

खायचेच आहेत न? तुमच्या जवळ पुरे तऱ्हेचे रुपये मुळा मिळाले उरलेले नाहीत!”

गणपाने पुनः समजाऊन सांगितले—“ऐक, खरा व्यापार सुरू केला की दुप्पट फायदा होईल म्हणून! आहे हा फायदा नाही, ते तर भांडवल बाहेर कळलं?”

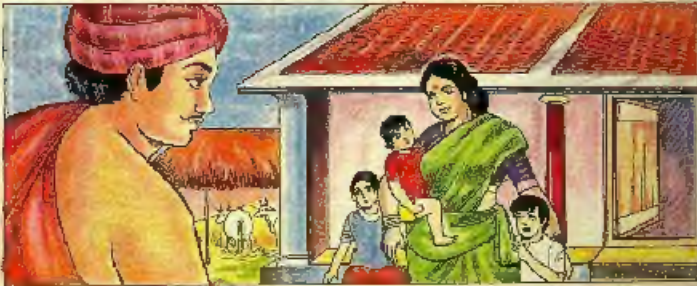
दुसऱ्या दिवशी सकाळी गणपा उठला आणि घरातून बाहेर पडून जोंघळे गावी गेला. त्या गावातले शेताकरी उत्तम प्रतीचा जोंघळा पिकवतात. जोंघळाची शेनं कामपीला तयार होती. गणपाने सर्व शेताकऱ्यांना बोलावले नि समजाऊन सांगितले—“एका, यंदा मी तुमची संपूर्ण ज्वारी

खरेदी करायचं ठरवलं आहे. मी आताच तुम्हाला विसार घायला आलो आहे. धान्य मांजाल तेव्हा मला असवा माझ्या प्रतिविधीला दिलं पाहिजे." या अटीनुसार गणपाने कुणाला पन्नास, कुणाला पंचवीस प्रमाणे विसार दिला आणि घायला लिहून घेतल्या. त्याने सर्व शेतकऱ्यांना आववासान दिले की त्यांना ज्वारीचा योग्य तो दर दिला जाईल.

मग गणपा आपल्या घरी परत आला. दोन-तीन दिवसांनी धान्याचे व्यापारी जोंघळे गावच्या शेवटच्याकडे गेले तेव्हा समजलं की या वर्षाचा सर्व जोंघला शेतातच विकला गेला आहे. सर्व धान्य विसार देऊन खरेदी करणारा गणपा अमुक गावचा राहणारा आहे. गणपाला शोधत सगळे व्यापारी त्याच्या गावी आले आणि विनंती करू लागले- "गणपतराव, आमच्या पोटावर पाय देऊन तुम्ही काय मिळवणार आहात? आम्ही पिढ्यान् पिढ्या हा व्यापार करीत आलो. तुम्ही

तर नवीन व्यापारी. म्हणून या वर्षीच पीक आम्हाला मिळू लागं हे बरं!"

"बाबांनो, मला तरी सगळ्या पिढ्यांचा काय करायचं आहे? कोटी अविक्रिमत घेऊन मी धान्य विकणारच. व्यापारातले नियम तुम्ही सर्व जाणताच! माझ्या खरेदीच्या दरापेक्षा अधिक दराने सगळा जोंघळा तुम्ही खरेदी करून टाका की झालं!" गणपाने व्यापाऱ्यांना आवला विचार सांगितला. मग व्यापाऱ्यांनी आपापसात सल्ला-मसलत केली नि धान्याचा असा दर ठरविला की गणपाला एक हजार रुपयांचा फायदा होईल. गणपाला व्यापाऱ्यांकडून जी रक्कम मिळाली त्यातून एक हजार रुपये प्रथम सावकाराची कर्ज फेड केली. राहिलेल्या हजार रुपयातून एक छोटा शेत खरेदी केला. एक लहानशी झोपडी बांधली आणि आपल्या बायको व मुलांसह तो मुळाने राहू लागला. गणपाने आपल्याला द्रव्कल असल्याचं सिद्ध करून दाखवला हे पाहून जमीनदार पण आनंदित झाला.

निसर्गातील आश्चर्ये :

माणसाचा वध केला लांडग्याने !

लांडग्याने माणसाचा वध केला अशी घटना केवळ कॅनडातच नोंदली गेली आहे. एका शिकार्याला लांडगा बाबल्यामुळे तो राबिल या रोगाने मृत्यूमुखी पडला. शिकार्या वाटेत तितका काही साड्या हा शशी घेतायक बाही. लांडगे विणोवत : लहान व म्हाळारे शशी, बाबाची शशी यांना याकून आलो. सवे व उंदीर हे त्याचे आवडते खाव !

सारांचा अतुल्य असा वचवि

सव १९७० मध्ये अमेरिकेच्या कॉनश्राइ मध्ये जी सारांचा पाऊल हाचा (ज्याची १७-१/२ इंच परिघ असल्याचा) याचा वचवि !

सर्वत्र अत्राभ्या म्यु वार्ल्ड मध्ये वसतवरी सुप्रसिद्ध 'व्हिड्योरिया' (मिक्सी) ही वनस्पति जगातील सर्वात मोठे पाण-वनस्पति मानली जाते. पाण्यावर तरंगवारे या झाडाचे एक-एक पान जवळ-जवळ ६.५ फुट रुतक्या व्यासाचे असते.

जगातली सर्वात मोठी पाण-वनस्पति

